

IKANTSIE KOIDUL!

21. SEPTEMBRIL 1927.

Eesti Pank

Osakonnad kõigis maakonnalinnades.

ARVETE SEIS 31. augustil 1927. a.

Aktiva.

Riigikassatähed ja vahetusraha	377.964.181.—
Kuld kangides	511.034.256.—
Välisvaluuta	36.583.833.—
Väliskorrespondendid	449.670.626.—
Välisvekslid	86.260.820.—
Sisevekslid	1.784.247.156.—
Konto-korrentlaenuid	3.634.972.881.—
Mitmesugused kindlustatud laenuid	124.054.747.—
Akkreditiivide ja garant. deebitorid	333.728.730.—
Väärtpaberid	127.827.664.—
Muud aktivad	409.763.742.—
	<hr/>
	<hr/>
	7.876.108.636.—

Passiva.

Põhikapital	250.000.000.—
Tagavara- ja eritagavara-kapital	400.526.897.—
Kustutus- ja kinnisvarakapital	32.287.051.—
Panga ametn. ja teenij. toetuskapital	15.288.200.—
Pangatähed liikvel	1.966.405.800.—
Hoiusummad	271.106.692.—
Riigikassa erihoiuseummad	2.399.088.746.—
Riigikassa jooksev arve	361.760.689.—
Riigiasut. jooksv. arved ja deposiidid	749.824.694.—
Jooksvad arved	554.249.981.—
Kohustused välisvaluutas	47.836.768.—
Akkreditiivide ja garant. kreditorid	338.595.256.—
Muud passivad	489.137.862.—
	<hr/>
	<hr/>
	7.876.108.636.—

Juhatus.

KAITSE KODU!

EESTI KAITSELIIDU HÄÄLEKANDJA
ILMVB KAKS KORDA KVV

III AASTAKÄIK

NR. 18

21. SEPTEMBRIL 1927

Väljaandja: *Kaitseliidu staap.* Vastutav toimetaja: *V. Neggo.* Tegev toimetaja: *J. Jaik.*

Tellimishind: *aastas 600 mrk., poolaastas 300 mrk., veerandaastas 150 mrk., kuus 50 mrk.*

Üksiknumber *30 mrk.*

Kuulutuste hinnad. $\frac{1}{4}$ lehek. *4000 mrk.,*
 $\frac{1}{2}$ lehek. *2000 mrk.,* $\frac{1}{4}$ lehek. *1000 mrk. ja*
 $\frac{1}{8}$ lehek. *500 mrk. Esimese kaane sisekülj 50%,*
tagumise kaane väliskülj *100% kallim.*

Toimetus Tallinnas, *Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis. Telef. 370. Toimetuse kõnetunnid igal teispäeval, kesknädalal, reipapäeval ja reedel kella 2—3 p. l.*

Talitus Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse kontoris, *Tallinn, Pikk tän. 2, telef. 3-11.*

Laskesport väikekaliibrilistest püssidest.

Üle Eestimaa areneb sportlik liikumine ikka rohkem ja rohkem. Spordiühingud korraldavad võistlusi, ajakirjad selgitavad spordi tähtsust, koolides on sunduslikud kehalise kasvatuse tunnid. Tihe kaitseliidu spordiklubide võrk on välja arenemas ja kujunemas tähtsamaks teguriks meie sportlikus elus. Neis soetatakse spordiplatse, muretsetakse spordiabinõusid, karastatakse vaimu ja keha, valmistatakse ette ja korraldatakse sõjalisi ja spordivõistlusi. Kõik see ergutab ja tõmbab kaasa tõusvat noorsugu kehakultuuri arendamisele. Võime tihti linnast ja alevist läbi sõites tähele panna, kuidas alevi ääres nurmedel ja metsasalus noored sportlased mängivad jalg- või käsipalli, tõukavad kuuli asemel kive, hüppavad üle kepikeste või jälgivad kaassportijate jooku tagajärgi taskukellal. Sama pilti nägin mõni aasta tagasi Soomes, vennasrahva juures, kui meil alles kehakultuuri alal astuti esimesi samme. Peame rõõmustama niisuguse elavuse üle meie sportlikus elus. On ju sport see, mis rahvast tervendab, annab erksust ja julgust, tervendab elundeid ja arendab igakülgset muskulatuuri.

On siiski üks spordiharu, mis meil unustuses ja milles meie teistest kultuurrahvastest oleme kaugele maha jäänud. See on laskesport väikekaliibrilistest püssidest. Laskesport karastab nagu iga teinegi spordiharu vaimu ja keha, harjutab esijoonel silmi ja käsi, tõstab tahte jõudu

ja otsustamisvõimet. Ta on parem abinõu iseloomu karastamiseks. Mitte ilma põhjusega ei ole vabad kultuurrahvad (Helveetsia, Rootsi) aastasadu harrastanud laskesporti ja näinud küttide ühinguis üht osa oma rahvajõu avaldamisest. Ja kos meist ei oleks noorena tunnud huvi vibu- ja mängupüssist laskmise vastu.

Mis on põhjuseks, et meil laskesport väikekaliibrilistest püssidest on unustuses? Esiteks on see vaikne spordiharu, mis ei tõmba pealtvaatajatena kaasa rahvahulki, kes juubeldades võitjat kätel kannaksid ja tema võidutagajärjed teeksid maailmale teatavaks. Siin võistlevad rahulikud kütid, kes rahuldust leiavad oma lasketulemustes ja saavutatud edusammudes. Enamus inimestest on vaid ikka lihalikud ja nad soovivad, et neist kirjutataks, neist räägitaks. See on üheks põhjuseks, miks laskesport jäänud meil võõraslapseks. Siis veel on paljud, kes sõjas leskmisest tüdinenud ja nüüd sellele üksikõiksel vaatavad. Puuduvad kättesaadavad laskeplatsid ja tiirud, kus võiks harjutada.

Need ajad mööduvad. Kaitseliit peab siin sammuma esirinnas ja laskesporti väikekaliibrilistest püssidest ellu viima. On ju kaitseliidu tähtsam ülesanne — ette valmistada kodanikke riigikaitseks. Mis on siin tähtsam kui kasvatada häid kütte. Laskmine väikekaliibrilistest püssidest harjutab käsi ja silmi, laskuri täpsustunnet ja rahulikkust, mis tarvilikud eeltin-

gimused igale laskurile tema laskeosavuse tõstmiseks.

Mis tuleks kaitseliidul teha selle spordiharu elustamiseks? Esiteks tarvis katsetega kindlaks määrata püssitüüp, millega spordiklubisid varustada ja mille ostmist soovijatele ilma tollita võimaldada. Kohalikkudel spordiklubidel korjata teateid, kes soovivad püsse tellida, ja olla vahetalitajaiks püsside ja laskemoona tellimisel. Vaadata valmis ja alustada töid laskeplat-side soetamiseks. See ei sünnita raskusi. Meie suuremates linnades on ajaloolisi müüre ja valle, millede ääres on tühje maa-alasid, kus võib ehitada laskeplatsi laskmiseks 100—150 m peale. Maal kõlbab selleks ümbruskonnas leiduv liivaauk või mäenõlvak. Ka laskeplatsi ehitamine ei nõua suurt kulu. Asjast huvitatud laskeharrastajad võivad seda ise teha ilma suuremate kuludeta. Ajakirjanduses tõsta huvi selle spordi vastu ja selgitada ta tähtsust. Selgitada laskeplat-side ehitamist, püssi ballistlikke omadusi, laskeharrjutuste tingimusi jne. Ka on väikekaliibriline püss ilus auhind sportlikkudel ja las-

kevõistlustel. Senise harjumuse järele auhinnaks antavate väärtusega ja väärtusetu kujude asemel on kohane anda väikekaliibriline püss. See levitab laskesporti.

Paljud hoiduvad laskespordist ja peavad seda kalliks. See on eksitus. 1100 kuni 1700 marga eest (ilma tollita) saab korraliku Belgia püssi (Carabine FN. Modèle 1926.). Padrunid maksavad 40 mk. 100 tükki (ilma tollita). Ka ei pruugi ju igaühel püssi osta. Alguses jatkuks 10 kuni 20 mehe peale ühest püssist.

Kaitseliidus ei tohi kujuneda laskesport väikekaliibrilistest püssidest iseisvaks ükskülgseks spordiharuks. Ta peab olema lahutamata osa spordiklubide tegevuses, peab käima käsikäes kehakultuuri tõstmisega ja aitama kaasa harmoonilisele üldarengule.

Kaitseliitlased on teoinimesed, kes ei piirdu mõtete mõlgutamisega endamisi, vaid löövad ikka käed külge, kus seda tarvis. Lööme ka käed külge laskespordi alal. Selleks jõudu!

A. B.

Kaitseliidu ülema käsukiri.

Nr. 58.

Tallinnas, 17. septembril 1927. a.

§ 1.

Sügis on kätte jõudmas. Kätte jõudmas sellega ka uus järk meie elus õppealal. Pärast suvist vaheaega tuleb uuesti jätkata hiliskevadel katkestatud tööd, et välja jõuda meie lähema eesmärgini — olla sõjaliselt ettevalmistatud, olla valmis oma kalli kodu kaitseks, kui sarvehelid meid kutsuvad. Uue jõuga ja erilise hooga tuleb jätkata ka noorte õppust, mille kallale möödunud talvel asusime erilise hoo ja innuga.

Möödunud õppetöö on annud väärtuslikke kogemusi, neid tuleb täiel määral kasutada. Kaitseliidu igasugustel õppustel ja meie teistel algatustel on alati olnud edu siis, kui asja juure asuti armastuse ning huvi ja täie andumusega.

Eeskuju kõiges selles omab ülima tähtsuse. Elavus, energia, tööarmastus ning asjatundlikkus pealikutel ja juhtidel poolt kajastub malevlastes mitmekordselt. Huvi äratamine õppuste ja kõigi teiste, ka kõige väiksemategi eluavalduste vastu on algingimuseks, ilma milleta pole loota tagajärgi.

Huvi äratada on kunst, kuid seda kunsti peavad tundma ja väljendama kõik pealikud ja juhid. Huvi äratada ja levitada võib ainult siis, kui seda leidub endas. Seepärast pealikud, kes teie olete kutsutud ning ise asunud teiste juhtimisele — huviga ja armastusega töö juure, sest teist ripub täiel määral ära kaitseliidu liikumine ja elu kohtadel.

Malevlastelt loodan aga endiselt kõhklematut ühistunnet, suurt lugupidamist oma kutsust — olla kaitseliitlane, agarust ja huvi, mis seni aidanud meid ühiselt võita kõik raskused.

Ainult käsikäes, õlg-õla vastu ning raugemata tahtes ja kindlas usus meie omakaitse organisatsiooni tarvidusse ja oma jõusse, võime sammuda edu teel ning täita lootusi, mis meie peale pandud.

Sügistöö algul — kõigile edu.

J. Roska,
kolonel.

Jooni Viljandi minevikust.

Kirjutatud „Kaitse Kodu“ Sakalamaa maleva aastapäeva puhul, mihkkipäeval, 29. septembril.

Muistses Sakala kihelkonnas, praeguses Viljandi maakonnas, asusid eestlaste tugevamad suguharud. Nad elasid oma külates põlluharimisest ning jahipidamisest ja uitasid pärast põllusaagi kokkukoristamist vägevates sõjaretketes itta ja lõunasse. Naabrid, eriti lätlased, vastasid tihti neile sõjaretketele tasuretketega ja tungisid omakorda Sakalasse röövima ja tapma. Nende võraste kallaletungide vastu kaitseks ehitati Sakalasse nii mõnigi tugev kants, vallide ja kraavidega, ent kõigist jõudsamini pani alati lõunanaabritele vastu Viljandi. Asudes kihelkonna viljarikkamas osas, millest talle ka nimeks Viljandi—Viljandja, kõrgustikul, mis põhjast lõunasse suunituna Läänemere veekogusid lahutab Peipsi omadest, sel paigal, kus keset läbi Mäda järve minev veelahkm sakalastele järve väljajooksudes mõlemale poole veete kätte juhatab, valitses tugev ja kindel Viljandi üle kauge maa-ala Virtsjärvest Läänemereni ja Põltsamaast ning Paidest Ruhjani. See paik oli tõepoolest kõige soodsam kantsile, mis kogu maad pidi valitsema.

Ka Läänemeremaile tungivad sakslased mõistsid peagi Viljandi kantsi tähtsust Eesti kaitse vääriliselt hinnata, ning niipea kui nad Riiga asudes olid sundinud liivlasi ja lätlasi alistuma, näeme neid vahetpidamatult Viljandisse tungimas, et pärast selle vallutamist juba edasi tungida teistesse Eesti kihelkondadesse. Seda tähtsust on ka pärastised maale tungivad vaenlased alati õieti hinnata mõistnud ning seepärast on Viljandil alati olnud suur osa mängida meie kodumaa vererikas ajaloos. Tihti tuli tal esimeses joones kanda sõjaraskusi, teda omandada oli igauhe vaenulise võimu soov, kuna see oli vajalik oma võimupiiride laiendamiseks üle kogu maa.

Esimest korda ilmuvad sakslased, lätlased ja liivlaste toetusel suure väega Viljandi kantsi ette märtsikuus aastal 1211. ja hakkavad seda tugevat paika piirama. Lätlased ja liivlased saadetakse ümberkaudsele maa-alale riisuma, röövima ja põletama ning sakslaste väele, kes kantsi ette jääb, toidumoona muretsema. Kaitsemata naised ja lapsed tapetakse külates hulga-kaupa kerge vaevaga, kuna suurem osa meestest on Viljandis kindlat paika kaitsemas. Sakslastel tõuseb kahtlus, kas suudavad nad tugevasti kindlustatud paika väevõimuga ära võita ning nad teevad sakalastele ettepaneku alla anda, ähvardades muidu kõik lätlaste ja liivlaste poolt külates vangistatud eestlased ära tappa. Sakalased aga ei taha allaandmisest kuul-

dagi. Nad riietuvad endistes kantsieelsetes võitlustes tapetud rüütlite raudriietesse ja pilkavad kõrgelt vallilt all seisvaid vaenlasi. Seepeale tapavad lätlased sakslaste käsul tõepoolest kantsi kaitsejate nähes kõik Eesti vangid ja heidavad nad veriste laipadena alla vallikraavi.

Algab võitlus. Ehitatakse piiramistorne ja pannakse lätlasi ja liivlasi kraave puude ja haguudega täitma. Kiviloopimismasinad alustavad oma metsikut tööd. Kuid Viljandi kaitsejad ei vannu alla. Viis päeva kestab äge võitlus vahelduva õnnega. Kraavidesse kuhjatud puuriidad süüdatakse eestlaste poolt põlema, kuid kustutatakse pealetungijate poolt lume pealerookimise abil. Viendal päeval läheb rüütlitel korda suure vaevaga kantsi vallile tungida ja valli pealt pihapuuai maha lõhkuda. Ent ehmatusena näevad nad, et esimese plankaiaga kaitstud valli taga asub veel teine vall samasuguse pihapuuaiaga nagu esimene. Pahaselt pööravad sakslased vallilt tagasi ja süütavad kraavidesse kuhjatud puuriidad põlema, mille tagajärjel ka esimesel vallil asuv puuvärk põlema hakkab ja tuhaks muutub.

Kuid järgmisel hommikul leiavad sakslased vallil uue plankaiat eest, kuigi see õõ jooksul polnud chitatud nii tugevasti kui mahapõlenu.

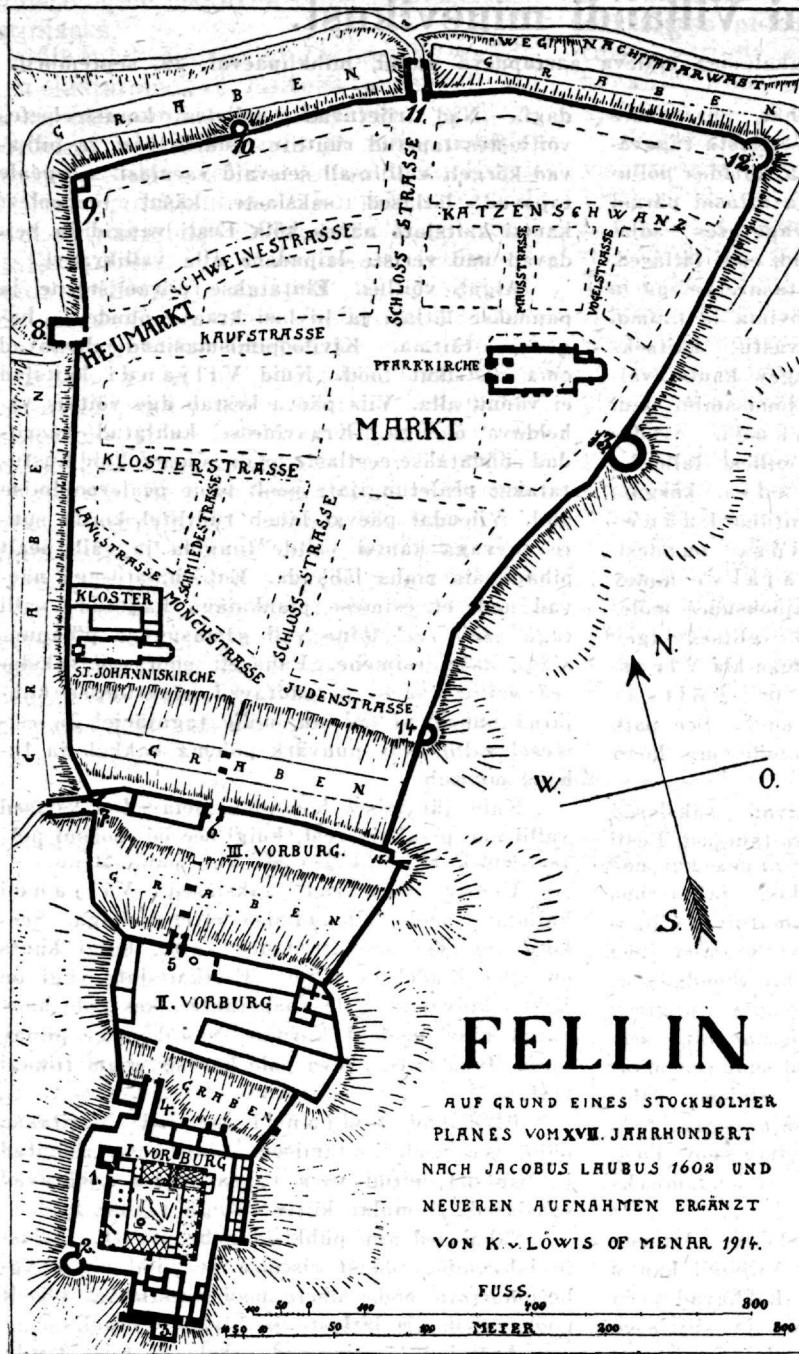
Uuesti pööravad sakslased Viljandi kaitsejate poole allaandmise ettepanekuga. Seekord võetakse see ettepanek vastu, kuigi kants on alles kindel ja tugev. Eestkaitsejate vägi on kokku kuivanud, pole enam ühtki, kes pole haavatud ning pealegi kurnab meeskonda piinav janu. Juba mitu päeva pole kantsis enam tilkagi vett.

Ülejäänud Viljandi kaitsejad ristitakse püha vee pealeriputamise ja kogu röövitud ja kantsist leitud vara kaasa võttes pööravad sakslased „Jumalat kiites“ Riiga tagasi.

Sakalased aga pühkisid kohe pärast sakslaste lahkumist endast ristiusu ja nüüd algab vahetpidamatu sõda ühelt poolt eestlaste, teiselt poolt sakslaste, lätlaste ja liivlaste vahel.

Aastal 1217. ilmuvad sakslased teist korda Viljandi kantsi alla. Kuid seekord ei hakka nad piirama, vaid, teada saades, et eestlaste koondatud vägi Sakala vanema Lembitu juhatusel ei asu mitte kaugel Viljandist, lähenevad nad täielises sõjakorras sellele, et eestlasi lahingus vabal väljal lüüa.

Eestlased asusid tõepoolest umbes 1½ peni-koorma kaugusel Viljandi kantsist ja ootasid venelasi, kelledega neil oli sõlmitud sõjaline leping sakslaste vastu, endale appi tulevat, et ühisel jõul võraid Läänemere maadelt välja ki-

Orduloss Viljandi ühes eelkindluste ja linnaga.

K. Lövis of Menari poolt 1914. aastal Stokholmis leitud plaani järele XVII sajangust Jacobus Laubuse järele 1602. aasta ja hiljemate andmete järele täiendatud.

ja Kassisaba tänavates asuvate majade hoovides linnakraavi ja müüride osi alles praegu veel näha. Laia ümmargust torni (13) olla „Kassiks“ nimetatud, nagu jällegi teatab G. Freymann.

Poolümmargune torn (14) seisib linna lõuna-idapoolses nurgas.

Torn 15 kuulub III eelkantsi juure ja siin ühineb linnamüür jälle lossimüüriaga. Linnal endal lossipoolse müüri olla ei tohtinud.

Orduloss Viljandi.

Ordu suur konventi loss kujutab endast igast küljest 55-meetrilist ruutu. Läänetilva telliskivimüür on kaunikeses kõrguses alal hoidunud. Muudest osadest on enamasti ainult laiad raudkivi alusmüürid paigale jäänud. Telliskividest on alles veel Dansker'i (vaata plaan — 3) kõrged müürid ja II eelkantsi (plaan — 5) värava osad. Konventilossi ümbristes I eelkants ümmarguse eelkantsi torniga (2), mida lossitorn (1) oma kõrguse poolest ületas. Sügava kraaviga I eelkantsist eraldatuna asus põhjapoolse II eelkantsi, kuhu esimesest pääses mööda tõstesillaga varustatud väravat (4). II eelkantsi osalt veel alalhoidunud värava (5) viis mööda üle sügava ja laia kraavi kolmele kivisambale ehitatud silla III eelkantsi. Alles sellest pääseti läbi värava 6 üle kraavi ehitatud sillale ja sealt linn ning kõrge torniga varustatud värav 7 võimaldas ühenduse pidamist välisilmaga Katarinakabeli suunas. Selle värava juurest algas linnamüür, milles arvatavasti oli väike värav äralõhutud Frantsiskaani kloostrijures, kus meie päevini alles on püsinud vaid nütudne Jaani kirik. Heinaturult viis läände Riia värav (8), millesse väljapoolt tulles küljepoolt lõunapoolt sisse võis astuda.

Linnamüüri põhjalääne nurgas on näha neljanurgelise torni jäänused (9) kuka müüri osad lõuna ja ida poole (Reisneri stifti aias). Nagu end. linnasekretär G. Freymann kinnitab, olla ta siin linnamüüri 9 jala 7 tolli ehk 2,92 meetri laiusena mõõtnud.

Väikesele ümmargusele tornile (10) järgneb Tartu värav (11), mis samuti oli kahekordne ja ulatus linnakraavi välja.

Selle värava ja laia poolümmarguse torni (12) vahel on mõnede Tartu

hutada. Venelased aga ei pidanud kokkulepitud tähtjast kinni ja eestlased ootasid asjatult.

Sakslaste lähenedes võttis Lembit siiski lahingu vastu, kuid kaotas ning sakslased jäid võitjaks. Lembit langes, langesid ka teised Sakala vanemad — Vootele, Manivalde ja Viitames ning palju teisi. Samas lahingus langes ka liivlaste vanem Kaupo, kes end sakslastele ära oli müünud ning kelle järeltulijaid me praegugi veel von Lievenite perekonnana tunneme.

See raske hoop anti Eesti vabadusele madisepäeval, 21. sept. 1217. aastal, s. o. täpselt 710 aasta eest.

Sakalamaad paljaks riisudes pöörsid sakslased jällegi Riiga tagasi.

1221. aasta kokkuleppega Riia piiskopi, mõõgavendade ordu ja Tallinnas asuvate daanlaste vahel kinnitati Sakalamaa ühes Viljandiga ordu omanduseks.

Samal aastal seati ordu poolt Ugala ja Sakala kantsidesse, seega siis ka Viljandisse, kohtukojad sisse ja hakati kümnest ja muid makse sisse nõudma, samuti ehitati enamasti endistesse Eesti kantsidesse losse ja tugevaid kindlusi, kaevati neisse suured veekaevud ja varustati neid igasuguste sõjariistadega, sest kardeti venelaste pealetungi, kellele mitmel korral kallale oli tungitud.

Sel ajal on vististi ka üks kirik Viljandi kantsi ehitatud, kuigi kants ise alles endisel kujul püsima jäi.

1223. aasta jaanuaris ei kannatanud sakslased enam võõrast survet oma seni vabal turjal välja ja alustasid hoogsalt oma vabastamist. 29. jaanuaril 1223. a. piirasid nad Viljandis asuvad sakslased ümber, kes parajasti kõik koos kiriku preester Teodorichi jumalateenistust kuulamas olid, ja tapsid nad viimase meheni.

Viljandis alguse saanud vabaduselaine levis üle kogu eestlaste maa ning peagi olid võõrad täiesti Eesti pinnalt minema aetud.

Nüüd sõlmiti lepingud Nogardi ja Pihkva vürstidega, kes oma mehi eestlastele appi saatsid ja oma meeskonnad Tartu, Viljandi ja teistesse kantsidesse asetasid. Kantsid kindlustati nii hästi kui vähegi mõisteti, ning varustati tugevate kivi- ja nooleheitemasinatega. Samuti õpetati üksteist ammuga laskma, kuna neid hulgakaupa rüütlitelt sõjasaagiks oli saadud.

Kui ju kogu Eesti pind sakslastest vabastatud oli, saatsid Viljandi sakalased saadikud Riiga ja lasksid teatada, et nad küll sakslastega rahus soovivad elada, — kuid ristiusku ei taha nad iial enam vastu võtta ning tahavad oma vabadust kaitsta seni, kuni nende maal veel üks aastane või küünrapikune

poisike järel on. Peale selle nõudsid nad oma pandiks antud pojad tagasi ja lubasid ühe vabastava pandi eest vastu anda ühe rüütli või kaupmehe, kes nende juures vangis istusid. Viimane tingimus võeti sakslaste poolt vastu ja saadeti ka täide, kuid rahust ei tahtnud nad kuulda.

Pärast seda, kui sakslased Riias isekeskis kokku olid leppinud, et võidetav Eestimaa kolme jakku jaotatakse, üks osa — Riia piiskopkonnale, teine — Tartu piiskopkonnale ja kolmas — ordule, s. o. pärast seda, kui igauks asjaosalistest endale oma tasu välja oli kaubelnud, asuti ühisel meelel ja ühes lätlaste ja liivlastega teele Eestimaa poole ja tungiti kõigepealt Sakalasse Viljandi kantsi alla. Eestlased tungisid aga kantsist välja ja löid vaenlased tagasi.

Nähes, et nende hammas praegu hästi kindlustatud ja varustatud Viljandi kantsi peale ei hakka, järgnesid sakslased jälle oma vanale taktikale, s. o. — hakkasid maakonda rüüstama ja põletama, kaitseta külaelanikke tapma ja riisuma ja pöörsid siis jälle rikkaliku saagiga Liivimaale tagasi.

1223. aastal ilmub jällegi suur sakslaste vägi, 8000 meest, ühes lätlaste ja liivlastega Viljandi kantsi ette ja hakkab seda piirama. Kaitsjad panevad südidalt vastu ja võitlus keeb 1. augustist 15 päeva, kuni 15. augustini. Siis ei jõua eestlased enam kantsi pidada, kuna kantsis kuuma ilmaga tapetute laibad kiiresti kodusema hakkasid, mis kiiresti laialilaguneva katku esile kutsus.

Suusdali, Nogardi ja Pihkva kuningate 20.000-line vägi, kes nendega tehtud lepingu alusel eestlastele appi ruttas, jäi hiljaks ning ei saanud Viljandit enam päästa ja pööris temaga liitunud saarlaste nõuandel Tallinna poole, et seda piirama hakata.

Järgmisel aastal asusid mõõgavennad juba päriselt nii rasketes võitlustes kannatanud Sakalamaale ja hakkasid 1224. sügisel Viljandi ordulossi ehitama. Ta ehitati kolmejao-lisena, kus, nagu seda praegu veel näha võib, igal jaol oma ringmüür ümber oli. Sel ajal oli ordumeistriks Volquin, kes ka maale kindlaid kirikuid ehitada lasi, kuhu preestrid ametisse määrati, kelledele ta põlde ja maad andis ning õiguse eestlastelt kümnist võtta.

Kuigi selle kohta puuduvad kindlad andmed, tuleb siiski tõenäoliseks pidada, et varsti pärast ordulossi ehitamist ka Viljandi linn lossi ümber tekkima hakkas. Kaitse, mida pakkusid lossi müürid, avatles Saksa kaupmehi oma rändavat elu kindla asupaiga vastu vahetama, samuti tungisid lossielanikkude nõuded ise alaliste käsitööliste ja kauplejate juuretõmbamist ning asumist lossi ümbruskonda. Need aga ei taht-

nud kuidagi ilma linna õiguste ja vabadusteta jäädavalt kohale asuda.

Et Viljandi linn tööpoolest sel ajajärgul tekkinud, seda tõendavad ka mitmed dokumendid hiljemast ajast, milles Viljandi kodanikke teiste linnade esindajate kõrval vahekorras orduvalitsusega nimetatakse.

Takistamatult võis Viljandi linnake nüüd järgneval ajajärgul, asudes keset viljariikast maa-ala ning olles tähtsamaks vahejaamaks Pihkva, Tartu ja Pärnu vahelisel kaubateel, edeneda ja õnnelikku rahu maitsta. Teda ei

dis peagi nõnda, et venelaste hävitustöö unustusse langes, kuid siiski ei suutnud linn enam endisele haljale oksale tõusta. Ordu ruttas kiirel sammul oma lagunemisele vastu, — ainult ajutiselt suutis Plettenberg varisevat hoonet veel püsti hoida, vaimliselt langenud kaasmaalaste viletsat vaimu kõrgematele sihtidele rakendada. Kaubandus jäi sõdade ja sisemiste tülide tagajärjel soiku, rüütlite ja mõisnikkude omavoli suurenes päev-päevalt, kõikuv kindlusetus valitses kõigis nende aegade olukordades. Selle kõige all pidi muidugi ka linnade elu kannatama

Võrumaa maleva laskurgrupp, kes kaitseliidupäeval esimesele kohale tuli.

seganud tollaegne Harju ja Viru rüütlite üleemeelikus, ka ei võtnud ta osa maavalitsejate omavahelistest tülidest, kuigi ta allus orduvalitsusele, ning ka suuremate linnade erihuvide ei kiskunud kõrvalise ordulinna elanikke oma mõjupiirkonda. Nad elasid rahulikult tööstusele ja kaubandusele.

Kuid rahuajad jõudsid lõpule. XV aastasaja lõpul tungisid venelased metsiku jõuga Läänemerele ning külvasid õudust ja hirmu üle kogu maa. Tormiga võeti Viljandi aastal 1481 ja laastati kogu ümbruskond. Linn põletati maani maha, raadi arhiiv kõigi linna õiguskirjadega, mis vanast ajast saadik kodanikele olid antud, hävinesid tules. Kuid juba samal aastal hakkasid Viljandi kodanikud linna uuesti üles ehitama ja teda nii seesmiselt kui väliselt tugevamini kindlustama. Viivitamata lasksid nad ka oma õigusi tollaegselt ordumeistrilt Berend von der Borch'ilt uuesti kinnitada.

Ordumeistri Valter von Plettenbergi targa valitsemise ajal edenes elu Viljan-

ning isegi tugev kodanikutunne ei suutnud tolle mädanenud aja mõjule vastu seista. Endastki mõista käis Eesti soost kodanikkude käsi veel palju halvemini kui Saksa linnakodanikkude oma.

Reformatsiooni idud hakkasid tol ajal ka Läänemeremaal idanema ja juuri võtma. Vabam vaim, mis tolle liikumisega ühes käis, ei jätnud ka mõju avaldamata Viljandi linna elule. Kuid siiski ei suutnud ta enam seisukorda päästa, sest ikka raskemaks muutus tol ajal olukord „Pühal Maarjamaal“: Seesmiselt valitsesid komblusetus ja arg kõhklemine, väliselt ootasid kõik naaberriigid parajat momenti, et viimaks ometi seni sakslaste küüsis olnud ilusa röövsaagi omanikuks saada.

Karmi käega haaras kõigepealt Moskva tsaar Liivi konföderatsioonisse, kuna teised riigid kavala poliitika abil, ilma vägivaldada õiguslikkude läbirääkimiste katte all Läänemeremaa isandate nõrkust ja äraandlikkust ära kasutama hakkasid.

Vene väed tungisid maale, Tartu võeti aastal 1558, maa põletati ja riisuti tühjaks ja paljaks, palju verd voolas tol ajal meie kodumaal. Nüüd oli Viljandi tugev kants muutunud viimseks maa toeks. Igast küljest tõmbas 1560. aastal Vene väepealik Kurbski oma väed sinna kokku.

Viljandis toimus vana teguvõimas ordumeister Vilhelm v. Fürstenberg. Mitte just kaua aja eest oli teda siia n.n. „erusse“ paigutatud, kuna tema õiglane meel Kettleri kavale poliitikale vaba tegutsemist polnud võimaldanud. Nüüd aga oli tema maa viimne lootus. Ta oli, alati tegev, viimsed ustavad mehed siia kokku kogunud. Ja päris ilma välise abita, ainult oma jõul, kaitses ta, viimne ordu kangelane, Viljandi kantsi ülivägeva vaenlase vastu, kuni viimaks ta oma meeste äraandlikkus kindluse venelaste kätte mängis.

Kettler aga istus samal ajal tegevuseta, kuid sealjuures maa olukorda teravalt jälgides ja omakasu plaane kaaludes Dünamündes.

22. juulil tulistati Viljandit kõvasti: Linn põles maani maha, välja arvatud viis maja, nende hulgas ka veel tänapäev seisev vana Jaanikirik. Elanikud põgenesid lossi, mis tol ajal näis äravõitmatu. Vana ordumeister kaitses end kangekaelselt, kuid murelikult otsis ta silm igal hommikul ja ammugi ning tihti juba Kettleri poolt lubatud abi lähenemist. Keegi ei ilmunud ning sõiasulaste jaoks puudus palk. Nelja raske nädala pärast ei lase end tõrkuvad sõjasulased enam pidada — nad annavad vaenlasele alla. Kui nad sellest oma otsusest ähvardavil sõnul vanale meistrile teatavad, laotab see kõik oma isikliku vara nende ette, seda neile osalise tasuna pakkudes, ja palub neid ärdalt ühes temaga veel edasi vastu pidada, sest loss on kindel ja moonu on küllalt. Nad võtsid kõik, mis ta neile pakkus, riisusid oma kaasmaalased, kelle varandused lossi hoiule olid toodud, paljaks ja andsid oma vana väejuhi vaenlase kätte vangi. Kettler aga istus nagu kinnineeditud Dünamündes ning ei mõelnudki abiandmise peale, kuigi see talle oleks võimalik olnud.

Fürstenberg viidi vangina Moskvasse, kus ta ka hädas ja viletsuses suri.

Nüüd algasid Viljandile ja ta ümbruskonnale kibedad päevad, sest kaua veel pärast 1561. aastat, mil Liivi konföderatsioon lõpulikult lagunes — põhjapoolne osa kuni Sakalamaani langes Rootsi, lõunapoolne osa sealpool Väina jõge — hertsog Kettleri ning Liivimaa, selle sõna kitsamas mõttes — Poola kätte —, asusid venelased siin täieliste peremeestena. Alles pärast aastal 1582. Kiverova Gora's sõlmitud rahulepigut sattus Viljandi oma ümbruskonnaga ka Poola valitsuse alla. Endastki mõista, et Vene okku-

patsioon ajul Viljandi linn kosuda ei suutnud, kuna ta oli ära lõigatud igasugusest läbikäimisest oma lähemate naabritega.

Kaheksateistkümmend aastat ainult kestis Poola valitsuse ajal rahu Viljandi linnale, rahu, mida segasid vägivaldne poolastamine ja jesuiitide intriigid. Seepärast polnud see linnalastele sugugi vastumeelt, kui Südermannlandi hertsog Kaarel 1600. aastal Rootsi väega Viljandi alla ilmus. Kogu maa püüdis end Poola katoliikliku valitsuse alt vabastada. Kui poolakad Viljandis vaenlase tulekust kuulda said, panid nad linna põlema, et end lossis kaitsta. Kuid ka see ei kestnud kaua ja meeskond andis alla. Vallutades Viljandi kinnitas hertsog Kaarel kõik senised linna õigused ja vabadused ning linn hakkas uuesti ellu tärkama.

Kuid mitte kauaks, sest vaevalt kaheksateistkümmend kuud oli möödunud, kui Poola suurvõimurid ja väejuht Zamoiski suure väega linna ette ilmus, ning, mis praegu alles oli ellu tärkamas, muutus jällegi lagedaks ja tühjaks. Vapralt kaitses Rootsi meeskond lossi, kuna linnas, mille müürides lubi veel ei olnud suutnud kuivaks muutudagi, suurema vastupanu peale ei mõelnudki. Kindlus langes õnnetu plahvatuse tagajärjel, mis osa müüri ära hävitas, poolakate kätte. See oli aastal 1602.

Neli aastat hiljem süütas Rootsi rittmeister Lasse Andersson nagu ülimeelikus tujus Viljandi linna põlema, kui ta oma väikese ratsasalgaga poolakaid maal ärritamas käis ja nägi, et tal ei jatku jõudu kindlust võtta. Aastal 1608. saadeti ta aga uuesti Viljandi alla ning seekord läks talle korda, kuigi mitte ilma põletamise ja hävitamiseta, lossi ja linna vallutada.

Nälg ja katkud olid kõigi nende aegade keskes maarahvast kurnanud ning ka Rootsi ja Poola väeosad said selle all tublisti kannatada. Seepärast juhtus kergesti, et väeosad mõne paiga sootuks maha jätsid, kui neile mõni teine vähem hävitatuna näis. Nõnda lahkusid ka rootslased peagi vabatahtlikult Viljandist ja poolakad asusid jälle temasse, kuhu nad arvatast kuni 1625. aastani püsima jäid. 1629. aastal kinnitati viimaks rahvusvaheliselt Rootsi võim üle kogu Eesti pinna.

Vahepeal oli aga Viljandi linna kodanikkude elujõud lõpulikult murtud. Õnnetuste rusuv mõju oli liig vägev olnud, et nad oleksid suutnud sellele vastu panna. Palju kordi pidid nad tuld ja põhjalikku hävitust üle elama, ent siiski alustasid nad ikka jälle uut elu varemetel. Kui aga nälg ja katk muule hädale lisaks tulid, siis alistusid nad saatusele, paljudeks aastateks kaob nende nimi ajaloo lehekülgedelt. Ainult aegamööda ja pikkamisi on nad pärastpoole jälle elutsema hakanud, kuid endist elu ei

näinud Viljandi linna müürid aastasadu enam.

Viljandi loss annetati krahv Jakob de la Gardie'le ja ta järeltulijatele. Täielises ärarippuvuses sellest isandast kasvas uus linn sarnase surve all loiuks ja laisana.

Alles 50 aasta pärast kõneldakse meile ühes vanas dokumendis uuesti Viljandi linna edennemisest; selles loeme: „Aastal 1682. oli Viljandis 55 kodanikku, kes elasid 43-es majas ning 12 maja olid ehitamisel. Linn sarnanes 80 aasta jooksul rusudehunnikule.“

Ent veel ei olnud katsumiste mõõt täis: Kaks korda on pärast seda Viljandi veel tule ohvriks langenud: aastal 1703. venelaste läbi ning aastal 1770 ettevaatamatuse tagajärjel turul asuvas „kõrtsis“. 18. aastasaja algul möllav katk lõpetas pea kogu väikese linna elanikkude elu. Pole siis ka ime, et linna elu edenemine kiiresti edasi ei suutnud rutata, kuigi linn Vene valitsuse alla sattudes kakssada aastat rahu on maitanud.

Kuigi Viljandi loss ühes tema juure kuuluva linnaosaga pärastpoole jälle de la Gardie'de perekonnalt ära võeti ja kroonu omaks tunnistati, ei muutunud elu linnas paremaks, kuna riigirentnikud just samal määral, kui mitte rohkemgi veel, linnale ta rippuvust nendest tunda andsid. Samaks jäi olukord ka Vene ajal: „Mäletatavasti käisid tol ajal kodanikkude naised lossis ketramas“, s. t. olid tasutus orjatöös.

Alles Katariina II vabastas linna lossi orjusest ja eestkostmisest ning andis talle ta linna õigused tagasi. Samuti annetas ta linnale ka mitu maa-ala, mis linna majanduslikku seisukorda märksa parandas.

Sest ajast saadik tärkas linnas uus elu, mis vahetpidamata on kasvanud ja elavamaks muutunud. Ning nüüd, kus linn meie Eesti valitsuse all võib kasutada kõiki demokraatliku valitsemiskorra vabadusi ja õigusi, kasvab ta päev-päevalt ja sammub kiirel sammul majandusliku jõukuse ja vaimlise edu poole.

Märkusi ja selgitusi Käsü Hansu kaebelaulu kohta „Kaitse Kodus“ nr. 12.

H. Prants.

„Kaitse Kodu!“ toimetis on teinud sellega õnneliku võtte, et oma ajakirjas täielt avaldas kõige vanema teatava eestikeelse ja eestlase enda loodud kunstluuletuse üle 200 aasta eest, mis kirjeldab õieti värskelt ja värvirikkalt üht meie ajaloo kurvemat ja kohutavamast sündmusest: Tartu linna täielist hävitamist a. 1708. Teatavasti on Eesti keeles tehtud küll mõningaid riimikatsesid ju eeloleval sajangul, mil mõned Saksa haritlased enda juhuluuletusi pulmade ja muude pidustuste puhul kirjutasid Eesti keeles. Kuid need katsesed olid ette võetud enam nalja- kui tõepärast, nende sisu oli enamasti tühi sõnakõlksutamise ja keel nendes üldiselt vilets (mis kõigiti arusaadav), sest „laulutegijad“ võõrasoolised ei suutnud süveneda Eesti keele loomusse, ja vaid kirjutasid õieti Saksa keelt Eesti sõnadega.

Puhja kõstri Käsü Hansu loodud luuletus on aga täiesti tõsine tegu, ta kirjeldab selles eelmainitud põrutavat ajaloolist suursündmusest, esitades mitmeid nähtusi ja vaateid, mida mujal kuski ei leidu ning millel nii on rohke väärtus; on ka keeleliselt kaugelt parem eelmisest ning käib pikkuse poolest nendest palju üle — on nõnda tõepoolest esimene eestikeelne luuletöö, mis väärrib seda nime. Seetõttu on tal Eesti kirjandusloos õieti tähtis ase,

kuid seni tuntakse seda ainult mõnede katkendite kaudu, mis juhtumisi avaldatud mõnes teoses; kõige pikemalt „Eesti üliõpilaste Seltsi albumi“ III lehes (V. Reimani esitusel), mõned salmid Kampmani kirjandusloos ja vististi ka mujal. Et Vene valitsuse ajal kõnesolevat luuletust trükkis täieliselt avaldada ei saadud, on üsna arusaadav, sest selles leiduvad õige rängad süüdistused ja needud venelaste tegutsemise kohta Tartus a. 1704. järgi. Kuid ka hiljem, mil mainitud takistus kadus, pole seda luulelugu kuski täies kujus ilmutatud; alles „Kaitse Kodu!“ on seda teinud ja sellega omale kauni teene omandanud.

Rahvale polnud selle n. n. „Tartu liina ikulaulu“ sisu seni küll sugugi tundmata, sest juba kohe selle loomise järele oli ta kiigelt, nimelt Lõuna-Eestis — õige laialt tuttavaks saanud. Seda kirjutati agaralt üksteiselt ära, ning et siis muud ilmalikku luulevara käsitada polnud, õpiti ta suuremalt jaolt pähe. Arvatavasti oli laul levinud ka mujal Eestis, kus aga ta lõuna-eestiline keel teda hästi omaseks saada ei lasknud. Tartukeelse rahva juures oli ta aga igal pool kodus, — taganes alles eelmise rahvapõlve ajal, mil hakkas ilmuma ja enesele aset nõudma trükitud luulekirjandus. Oma lapsepõlves (üle kuuekümneme aasta eest), lugesin seda — elut-

sedes Setumaa piiril Vastseliinas —, pärast nägin ka mitmes muus kohas. Et asi nõnda oli, on kõigiti arusaadav. Luuletus tabas omaaegse rahva meeleolu ja tundeid väga hästi ning sai rahvale nõnda üsna omapäraseks väljenduseks.

Kuna aga viimasel ajal, kus trükikirjandus võimule saanud, käsikirjalised kirjandussugemed kadumas ja ununemas on, tuleb rohkelt hinnata selle iseäralise Eesti vaimusünnituse põlistamist trükiteel.

Selles kujus aga, nagu laul on ilmunud „Kaitse Kodus!“, tarvitab ta endast täielt arusaamiseks mõnesuguseid selgitusi, mida siin esitan. Kõik seni kirjanduses ilmunud väljavõtted laulust on ammutatud Tartu Jaani koguduse kirikuraamatus leiduvast käsikirjast, mis oli ainuke üldiselt teatav allikas, ning seejärgi on ta avaldatud ka „Kaitse Kodus!“. Kuid muidugi pole see kirjutus mitte autori enda töö, vaid võetud mingist ära kirjast, või vahest mõne laulu peastokaja etteütlemise järgi kirjutatud. Kõigiti tõenäoliselt on laul luuletatud otsekohe kirjeldatava sündmuse järgi — a. 1708 —, või vähe hiljem, alles ta värske mõju all, mida tõendab nähtus, et ta lõpul ilmub täiesti tunduvalt kindel Rootsi riigi ustavus, kuna kuuljaid kutsutakse poolehoiule „oma kuningale“, kes teie eest on sõdimas. Nii kõnelda võidi ainult ajal, mil meil tunti end veel täielt Rootsi alamaterna. Seejärel, kui a. 1710. siin Vene võim isandaks sai, pidi võetama muidugi teine toon.

Kuna teatavasti Tartu Jaani kogudus uuesti asus tegutsema alles a. 1719, võis ta kirikuraamatusse laul saada veel hiljem, mil autor juba oli surnud, kuid ta laul rahva suus õieti laialt oli levinud. Ning igatahes pole ta üleskirjutaja olnud mitte eestlane, mida selgelt näitab mitmes kohas laulu eba-eestiline sõnakuju. Ta on tarvitanud muuseas saksamoeliselt „ä“ hääliku märkimiseks „e“ tähte, nii sõnades „hedda“, „keuss“, „teuss“ jne. Ka igas salmis korduv sõna „Tardo-liin“ on väänatud; Eesti suu ütles ikka „Tarto“, nagu see sõna esineb kõigis rahva seas liikunud käsikirjades. Ka muidu on laulu kirjapanija teinud õige rohkeid vigu nii sõnade kujus kui nende kokkuseades ja järjekorras. Paiguti pole ta õieti sisustki aru saanud ja sel puhul mõtteid avaldanud oma arvamise järgi, mis aga on viinud algmõttest kõrvale.

See ilmub eriti tunduvalt 11-da salmi 5-das ja 6-das reas, kus öeldakse:

„Lass palluda, ma pakka säält,
Küll linna liinan hoidass tääl“.

Niisuguses kujus on esinev ütlus üsna arusaamata. Nähtavalt on üleskirjutajal ees olnud kas segane ära kiri, või ei suutnud ta etteütleva mõtet hästi väljendada. Selle tõttu on saanud ka luuletusele ligilisatud saksakeelses sisutõlkes ta väljendus viltune. Õigele teele juhib meid aga

rahva käes liikuvate käsikirjade vastav koht, kus öeldakse, et „Tarto liin“ lausunud:

„Lass pallada maal pakkalil,
Küll liinan linno hoietas“.

(Kirjakeeles: Eks põlegu maal takud, küllap linna linu hoitakse.) Tunduvalt on siin mõistusõnaline „upsakas“ väljendus; ta tähendus on: saagu peale otsa vähemväärtuslikud maa-asjad, küll linn oskab hoida oma kallimat vara (mõllise hooplemisega ta kukkus küll haledalt sisse).

Hulgast muudest moonutustest ja vigadest, mis esinevad kõnesolevas käsikirjas, mainin ja õiendan ainult mõningaid suuremaid; vähemad ei sega arusaamist palju. Seejuures esitan mõnda kohta puutuvaid teisendeid minu nähtud ja loetud käsikirjadest. Teadagi pole ka need mingid täpsed jäljed autori algloomingust. On ju tuttav, et rahva suus ja käsikirjades liikuvad laulud ajajooksul mitmetpidi muutuvad ja teisevad, kuna neid püütakse siluda ja täiendada oskust mööda. Kuid kõnesolevas laulus on need muutused küll üsna vähesed; peajoones näitavad nii Jaani kirikuraamatu kui ka rahva seas ümberkäinud käsikirjad õige ühtlast laadi.

Mu täiendused ja teisedused oleksid järgnevad.

Kolmanda salmi teise rea kuju: „üle kige Livimaa“, ei anna välja õiget värsimõõtu. Muudes käsikirjades leidub siin „Lihvlandima“, nagu see sõna rahvasuus kõlas; „Livi“ lühendus oli vanamal ajal tundmata.

Viienda salmi kuues rida: „Mo egga mehhel turru pääl“ on õiges kujus „Eggal mehhel mo“ jne.

Kuenda salmi esimeses reas: „Merre lain es olle mitt“, on ütlus selgusetu; teistes käsikirjades seisab õigelt „Merd ja laiva es olle“.

Seitsmenda salmi esimeses reas „Optu provesi“ on õige kuju „Opnu (õppinud) provesi“.

Kümnenda salmi kolmandas reas: „Ellei ilma peljota“ oleks õige väljendus: „Ma elli“ (elasin) jne.

12. salmi esimene rida: „Pappi rööksva kantsli pääl“, seisab mujal õigemalt: „Pappi rööks“ (röökisid — karjusid).

14. salmi esimeses pooles on väljendus mitmeti vigane ja ka sõnad moonutatud, näit. „Tullitarv.“ Teistes käsikirjades on kujutus selgem ja siledam, järgnevalt:

„Tuld ja tõrva allati
Mulle sisse heideti,
Suretükki mürrin tääl
Ning see hirmus pommi hää
Rahvast hoonist ülles virrut,
Lae päält neid mahha pörrut.
Rahvas pagges Tome pääl“ jne.

Siinkohal puudub Tartu käsikirjas ka üks õige värvikas lõigend, mis muudes käsikirjades

olemas. Vahest on ta hiljem tehtud lisandus. See kõlab:

„Emmanda ikki akande pääl
Padja palli pööningil“.

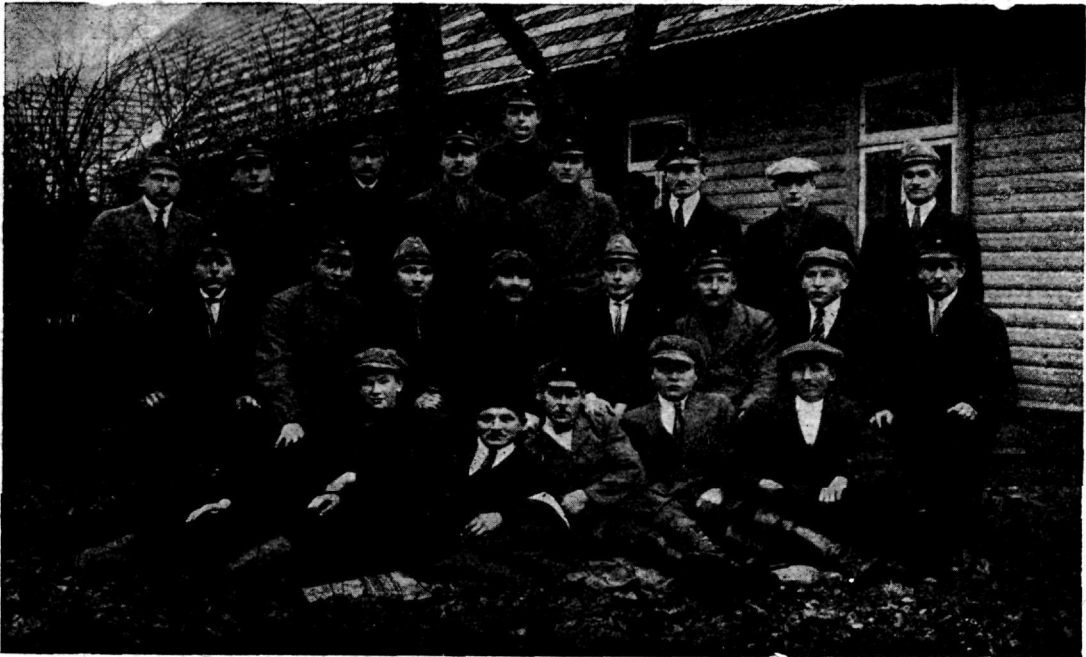
Siin on osatud õige tabavalt tarvitada Eesti luuleilustust: täheriimi (alliteratsiooni).

17. salmi kolmandas reas seisab: „Mellas ta neil sedda teggi“; esimese sõna õige kuju on „milles“ (milleks).

18. salmi esimeses reas ja ka paaris kohas teisel seisab Tartu käsikirjas „Vennalinne“, see sõnakuju on muidugi kirjutaja väänamine, kuna

tu venelased enam meie maal viibida ei julgenud ja ära läksid, kuid südametäiega Tartu rahva ligi viisid ja linna purustasid. — Samas mõttes tuleb mõista 23-da salmi kolmandat rida: „Sis ta hennel kirja saij“; tähendab, et tsaarilt tuli kiri siit ärakolimise käsuga.

28-da salmi seitsmes rida: „Õtse Margret paival („Margret“ (Margareta) päev on teatavasti 13. juulil) siin“ on sellepöolest huvitav, et ainult tema najal teatav on Tartu linna täieliku purustuse ja mahapõletamise aeg, kuna kuskil mujal allikates seda mainitud pole. Tühjen-

Tartumaa Aruvalla kaitseliidu rühm.

mõte nõuab siink. „Vennelanne“. (Rahva seas käivates käsikirjades seisab samal kohal hoopis drastilisem ütlus:

„Oh sa Venne verre penni
Kui ta Saksa varra näggi“ jne.)

Samuti on ekslik 27-da salmi viiendas reas sõnakuju „Venna vihha“; õige on muidugi „Venne vihha“.

19-da salmi neljandas reas on sõnakuju „Knutiga neid lahhoti“ põhja-eestlasele raske mõista; tundub, et kõne on lahutamisest. Rahva käsikirjades seisab: „Nuudiga neid lahhoti“ (lõhuti, peksti).

21. salmi teise rea ütlus „Et Rootss (õieti Rootsi) pallan pääle paist“ nõuab õigeks arusaamiseks selleaegse sõjalise seisukorra tundmist. Õelda on siin tahetud, et Rootsi sõjavägi sel puhul Poolast Venemaale tungides oli võiduteel ning Vene tsaar ta ees hirmu tundis, seetõ-

datud oli linn teatavasti juba veebruarikuust saadik.

30-da salmi esimese rea „Armas Reval, Pernau, Rig“ on Tartu käsikirja tegija kirjutatud võõriti saksikus kujus, mis igatahes mitte laulu autori oma pole. Rahvakäsikirjades seisab see ütlus hoopis õigemalt: „Armas Tallinn, Pärnä, Riig“.

Olgu neist märkustest. Lõppsõnana tahaksin tähendada, et kirjeldatud vanema Eesti oma kunstluule tekkimine üle 200 aasta eest tugevalt tunnistab, kuidas meie rahva juures sel ajal juba oli elamas ja olemas tuntav kirjandusliku tegutsemise huvi, mis eeldab võrdlemisi head kultuurijärge. Ning laul ise näitab mitmeti, et ta autoril on olnud niihästi laiemaid teadmisi ilma elustolust ja käekäigust kui kaunist luuleannet ja oskust. Vististi on ta enda ettevõtteks saanud

mõjukat õhutust ja äratust, vähe aega varem tartukeelses lauluraamatus ilmunud esimesest eestikeelsest ajaloolisest kirjutusest „Jerusalemi Liina hirmus ärraäetamine“. Lauu kujudamisel on tal aga eeskujuks olnud küll „Je-

remia nutulaul“, mille järgi ta pani pealkirjagi, seda hüüdes „ikkulauluks“.

Igatahes äratas see haruldane luuletoode mitmeti Eesti kirjanduslõolaste huvi ja nõuab tähelepanu.

Venemaa raudteevagunis.

„Märatseja reporteri“ Egon Ervin Kisch'i vastilmunud teosest: „Tsaa-rid, popid, bolshevikid“, mis on äratanud üldist tähelepanu välismail ning mis meilegi pakub palju huvitavat ning mõndki tähelepanuväärt üksikasja meie suure naabri elust-olust.

Moskvasse jõuab rong „Nikolajevski vaksali“ ja sõidab „Kurski vaksalist“ edasi. Mõlemad raudteejaamad asuvad üksteise lähedal ja veerand tunnist jätkub voorimehega kokkuleppele jõudmiseks ning kümme minutit kestab sõit.

Kuid „platskarta“ viidab aega: kuigi ta juba on omandatud, peab piletikassas vaguni ja koha numbri peale märkida laskma, ning see kestab veel kauem, kui Vene postiasutuses postmargi ostmine. Ähvardavalt läheneb ärasõidumänu, mees müügiaknas ei lase end oma mõnuses olekus segada, ning sabasseisvad inimesed ei muutu närvilisiks, kõigil inimestel on siin aega ja kannatust, arusaamatult palju kannatust.

Rahvusvahelised magamisvagunid, esimesse ja teise klassi jaotatud, on siniseks värvitud, neis istuvad Inglise kaupmehed ja Saksa diplomaadid, üks neist asub Tiflisi kindralkonsuliks, teine on saatkonna sekretäriks Persias ning kolmas (isand, kelle elegantne roheline vest üldist tähelepanu äratas) on juurelõikaja Teheranis.

Kollaste vagunite pehmes klassis asuvad „Nepmehed“, „Uue ökonoomilise poliitika“ esindajad, nad ei kannu sõrmuseid ja elegantseid halle veste, nende välimusest võib näha, et nad põlvenevad alt, massist, aga neil on rasvapolstrid, punased läikivad punktid üle lõualuude, nad on rahul elu ja oluga, samuti ka söögi ja joogiga. Peale nende reisivad pehmes klassis ametnikud, kuhugi komandeeritud või delegeritud, ning võivad seda ühe mandaadi abil tõestada, — „delegat“, „mandat“ ja „komandirovka“ on tähtsad ja tarvitata- vad tiitlid, nii mõnigi tarvitab neid õiguse- ta, et imponeerida, kuid nii kerge kui

Gogoli Venemaal ei oleks revidendil täna- päev enam.

Huvitavamad sõitjad, kaugelt huvita- vamad, tarvitavad kõva klassi; kellel õnn osaks saab elada mõned päevad või isegi mõned nädalad sõites tumerohelisis vagu- neis, see näeb ja kuuleb vana ja uut, põh- ja- ja lõunapoolset, vaimustatud ja mäs- savat Venemaad, see õpib tundma kõigi kirjandusloo tüüpide ürgpilte, Gorki pal- jasjalgseist Tolstoi vürstideni, Napoleoni- aegsetest kangelastest, keda Lermontov esitab suursugustena, kuni Budjony pu- naste ratsanikkudeni, kellede kohta Bobel nüüd häbematuid satüüre kirjutab, on sõp- ruseid loonud, küllalt komöödiaid ja tra- göödiaid üle elanud.

Publik on segatud, midagi paremat ei saa publiku kohta öelda. Sadanded piima- naised täidavad Moskva perrooni, videvi- kus paiskusid nad linna laiali nagu Kremli hakid, ning nüüd pööravad nad koju, iga- üks flankeeritud kahest gigantsest piima- kannust ning kotiga seljas, milles kõliseb kuus tühja piimanõu. Perekonnad sõida- vad puhkama maale, vanaisa jääb ehk juba ülejäävaks aastaajaks suvilasse. Loomaparisnikud istuvad reisijaterongis. Hästiaetud habemega noormehel terava nagu noatera püksivoldi ja valgete ka- massidega on poliitilisis asjus Suhumis te- gemist, enam ta endast ei lausu; ühe õpe- tajate haridusasutuse õpilane sõidab naise ja lastega Kaukaasia kuurorti; ta sai prii- pleti, peale selle maksab riik talle, endi- sele töölisele, ja ta perekonnale ta õppi- mise kestes palka! Pearättide värvidesegu, alistuvalt hallid ja optimistlikult erelille- lised. Üks daam jätab kübara pähe ning on ka muidu tiptop: siidsukad, lakk-kin- gakesed, Titus-peake ja kuldtkandusega siidpluus, pakub vahetpidamata oma pra- lineesid ta kõrvalistuvale insenerile, kes sõidab Dshulfasse, kelle nimi on „Schmidt“, kuid kes ei tea, et see on Sak- sa nimi.

Moskva roomab mööda, kontrastide or-

gia, aasialine küla Ameerika pilvelõhkujate laadi majadega, kastanid ja autobused, barokklossid ja puuhütid, Stanislavski ja Meyerhold, ajakirjanduse tõus ja diktatuur, hoovkonna ooperiballett ja „Sinine Sukk“, tänavbaarid ja kaubamajad. Kremli torninuppudel hiilgavad puutumatult tsaarikotkad, nende keskel lehvib kuplist ööd kui päevad punane lipp. Nelikümmend korda nelikümmend kuldristi, igaüks kaheksaharuline ja kuldketiga varustatud, tõstuvad vagaselt üles jumala poole, nelikümmend korda nelikümmend veripunast tähte, igaüks viieharuline, tõstuvad trotslikult üles jumala vastu.

Laiadel puupinkidel, millede kohal ripub suur latern, mistõttu vagun mõjub auväärse palkmajana, istuvad ikka kolm inimest üksteise kõrval, samas järjekorras, kuidas nad öösel üksteise üle magavad; kolmekordne on see auväärt palkmaja. Madrats, vaip, lina on pea igal kaasas, kõik see oli ühes kõigi muude pakkidega riidesse õmmeldud, nüüd arutatakse riie lahti ja laotatakse ta sisemus laiali; kellel pole magamistarbeid, võib neid konduktorilt saada, kes nad ühest plombeeritud kotist välja võtab ja laia nari voodiks moon-dab, see maksab kolm rubla, — ükstapuha, kas söidad ühe öö või kümme ööd. Lapsed lamavad seina pool, küllalt palju on neid, me ei tarvita esialgul juurekasvu, lapsi igas eluastmes, sarnaseid, kes alles mähkmeid niisutavad, sarnaseid, kes selleks juba pükse tarvitavad, sarnaseid, kes endamisi inisevad, teisi, kes naabrile kõrva kisavad.

Konduktor on piletid ära võtnud ja sellega ametis, et igaüht neist asetada vagunit kujutava, kokkukäänatava linasest riidest plaani vastavasse taskukesse. Keda platskaart on paigutanud auväärseesse palkmajja, mis on määratud mittesuitsetajale, see peab oma paberossi süütamiseks astuma väljakäigukoha esisesse lühikesesse koridori. Siin kestavad lõpmatud poliitilised nõupidamised, eriti kui kohal viibib reisija Saksamaalt, kellelt päritakse Hindenburgi ja Stresemanni kohta, küsitakse, kas Saksamaal töölised doktori teadusliku kraadi võivad omandada, mitmenda kuuni raskejalgne naine tohib töötada, kas seal mäetöölistel ka ainult neli nädalat aastapuhkust on, palju maksab puud leiba, palju paar „vaalinki“ (viltsaapad), ning kas palju foxtrotti tantsitakse. Nende vaieluste kestes avaneb aeg-ajalt väljakäigukoha uks, paberossisuits ei ole ka

just paremast sordist, ja kahekordsed aknad on talvekuudel hermeetiliselt suletud.

Väljas on õhk ja lumestepp. Metsi vähe, ümbruskonna metsavaesus tundub eluhooneis: madalad, õlega kaetud majakesed, nikerdustest ja aknaluugest pole enam jälgegi, aiad on väga haruksed.

Rongis mängivad töölised malet. Hästiaetud habemega noormees terava kui noatera püksivoldi ja valgete kamassidega, kes — nagu igaüks teab — poliitilisel ülesandel Suhumi sõidab, kõneleb üleolevalt ühe üliõpilasega ja annab mõista, et ta on mandaadiga delegaat ja komandirovkas. Tiptop daam on juba kübara peast võtnud, on aga ikka siidsukis ja kinges ja lööb ikka alles serva pikale insener Schmidtile ja maiustab temaga oma pralineesid. Juuakse teed ja pakitakse toiduaineid välja, hiiglaleivad, hiiglasingid, hiiglavorstid, hiiglaajuustud, pakutakse üksteisele.

Naised suitsetajate kupeest ja mittesuitsetajate kupeest, naine kübaraga, naised optimistlikkude ja pessimistlikkude pearättidega, naised kübarata ja rättideta on okupeerinud reisija Saksamaalt: Mida kantakse Saksamaal? Lühikest kleiti, pikka kleiti, heledaid sukki, tumedaid sukki, meesterahva särki, jumperit, ah, kes seda kõike veel teab! Ning kirjutavad reisijate Saksamaalt oma aadressi üles, tahavad moelehte, on valmis selle eest ette maksma, kaks rubla, kolm rubla, viis rubla — kas keegi rohkem ei paku? Ning mida tantsitakse Berliinis? Tahes-tahmata peab võõras Saksamaalt java, blues ja charlestoni demonstreerima, kaasreisijad astuvad pinkidele ja vaatavad pealt, tarrara-tarrara-pshing, tarrara-tarrara-pshing mängib jazzband.

Kui rong jaamas peatub, kargavad sõitjad välja, kihutavad akendeta puuhüti juure, milles üks katel aurab; välisseinas asuvast nokatsist voolab kuum vesi. Kõik iganes mõeldavad anumad täidetakse, samovarid, pudelid, kannud, ämbrid. Tuulas vahetatakse vedur, ühe kivinenud koletise asemele ilmub teine, vana masin veereb kõrvalteele, ta esimikult tilgub musta rasva, ta tagumik on puhas kristall, läikiv lumest ja jääst.

Kaks korda heliseb vaksali kell, kõik tormavad rongile, igal vagunil on oma number, et ka rumalaim oma korteri leiaks, uue rakendusega liigutakse edasi; kuum vesi muudetakse teeks; pahemat kätt Jasnaja Poljana, vaikne rahulik küla, kuid tüüd teatakse, missuguseid valjuid võit-

lusi Tolstoi seal pidi pidama; paremat kätt põgeneb mööda tugev kants: Orel, „isake“ keskvaõngimaja. Ülalpool Oka jõge läigib ühe kupli kuldne kera, ning nüüd on see Dnjeperi org, mida katab valge stepivaip, savionnid, palistatud aiad. Hiilgav klooster: Korensha. „Olen kui klooster,“ armastas maalikunstnik Paul Cassirer lausuda, „ma elan pildist“. Korensha klooster elas ka ühest pildist, pealegi veel ühest mitte siin asuvast; see oli Korenshas ainult leitud — nõnda jutustasid kaasreisijad — ja Kurskisse viidud, kust ta iga suvistepühade aegu oma endisesse asupaika viidi, et imesid teha, nimelt

davad; kui keegi välja läheb, tundub tõmbetuult, jätab ta aga ehk ukse lahti, siis möirgavad teised; norskamine kõmiseb kõigil kordadel; igatühel on kohver ja saapad pea all, kardetakse vargaid. Lamatakse auväärt palkmajas, mööda sõidab pime lõpmatus. Ainult jaamadest lõhestavad pimeduse lambikesed või vedurite lahine punane tuli; isegi ööseti voolab kipjatok (kuum vesi), ooteruumes magab sada lambanahkset kasukat, sada pearätti, sada kotti maas lamades, siin lehkab samuti kuuma tee ja auravate villaste sokkide järele, siin saevad magajad samuti valjusti õhku. Üks roopaseadjanna õõri-

Kuresaare kodukaitselased Kaitse Liidu näitemüügil 17. juulil s. a.

kloostri nõukogule miljonilist sissetulekut anda.

Lumi asub põldudel, mitte enam laia linikuna nagu põhjas, vaid kõigis vagudes; ümbruskonna viljarikkus avaldub ka lumes ja talvel: jõukad talumajad, laialdas laudad ja kuurid, oleme Ukrainas.

Aegamööda jõuab kätte öö, ronitakse teisele või kolmandale korrale, et voodit üles teha või lihtsalt puunarile heita; tiptop naine laseb end insener Schmidtist ära meelitada alumisel korral aset võtma, ning nüüd istub see ta kõrval, ta lamab siidsukis, lakk-kingis ja kuldtikandusega pluusis oma asemel, enamjagu naisi on ööjaki ja aluskuue väel, mehed magavad riietes ja säärsaabastes või auravais villaseis sokes, lapsed irisevad, emad sekel-

tab lampi, ta pearätt paistab momendiks punase plekina, teine kell, rong veereb, tarrara-tarrara-pshing.

Enne Harkovit suur kära, üks kohver on varastatud, peagi on selge, kes oli varas: sihvakas insener Schmidt! Ta ei teadnud, et Schmidt on Saksa nimi, — endaski mõista, ta kandis seda nime alles lühikest aega. Kõik haaravad oma pea alla, asjade, rahatasku järele, tiptop naisel puudub käsikott, siis seepärast käis talle see servalööja nõnda peale, et ta magaks alumisel korral; seal pole nüüd enam midagi teha, nitshevo; ei tehta mingit protokollit, ei teadustada politseile, ei saadeta telegrammi, nitshevo, tiptop naine tõmbab nüüd oma lakid jalast ja lödvendab sukapaelu, loobumus.

Haigutatakse, ringutatakse, aeletakse, tõustakse üles, väljakäigukoht on piiratud seebi ja kääterätiga varustatud inimestega. Valge maa on must, tuuleveskid paistavad vaatepiiril, mõned naised jäävad tuhvli-tessē ja aluskuuesse, hästi aetud habemega, poliitilisel ülesandel Suhumi reisiva mehe püksivolt ei ole enam terav kui noatera, vastuoksa, püks avaldab kalduvust kumeruste tekitamiseks, ning mehe nägu ei paista enam sugugi hästiaetuna; seevastu näitavad end saatkonna ametnik ja kindralkonsul Harkovi perroonil laitmatult laukuaetud juuste ja kortsumatu kraega, ning arvatav juureloikaja Teheranist on isegi uue vesti selga ajanud, tumekollase halli palistusga.

Pole enam näha saanijalaseid, vaid vankri rattaid, mida rohkem kui pool aastat polnud nähtud. Põllud lõpevad, algavad mäekünkad, vabrikud, söemäed, puuriidad. Töölised astuvad vagunisse ja tahavad välismaalasekt-reisijalt teada, mitu nädalat puhkust metallitöölisele Saksamaal seaduse poolt ette on nähtud, palju raiujad palka saavad, missuguse aja oma puhkusest keemiatööstuste töölised hinnata sanatooriumis tohivad viibida. Artiomovskis avaldab jaamas seisev mälestussammas tööliste nimed, kes „valgete“ poolt maha on lastud. Mäekaevandustornidelt lehvib punane lipuriie, — punane lipp üle musta maa, lupjamata telliskivihoonete korstnatest keerleb suits — must lipp üle punase maa.

Koidu ajal Novotsherkaskis, Doni kasakate linnas, tulevad linnalased rongile; põlised sõitjad ei tee neist väljagi; varem olnud püksivoldiga mees on üsna vaikseks muutunud ja ei ole üleilsest saadik veel end pesnud, naised jäävad aluskuubedesse, väljakäigukoha pesemismõõnõus puhastavad nad mähkmeid ja riputavad nad nõgisse kütteruumi kuivama, tiptop daam ei tõmba lakk-kingi uuesti jalga ja ei kõida sukapaelu uuesti kinni.

Rostov, stepp, stepp, kasakate küla ilmub nähtavale, selle taga üks aul, jällegi stepp, stepp, stepp, jälle üks stanitsa, siis Kaukasus.

Viis naist on vagunisse astunud, neil on raudteelaste naistena prii sõit ja nad reisivad viis päeva ja viis ööd Batumi, et salakaupa sisse osta, sukki ja siidi, mida Greeka ja Türki salakubalaevad seal müüvad; viis päeva ja viis ööd kestab tagasi-sõit, — juhtumusriikas kaubareis, kuid viiel naisel pole sellest veel küllalt,

neil pole ka teist laadi juhtumuste vastu kõige vähematki öelda.

Vaguni alalised külalised sinatavad üksteist ammugi juba, igauks on juba igauhega malet mänginud, igauhel on juba oma neid, kellega ta öösel „ubornaja“ ees koridoris või kütteruumis seisab, kõik vaheseinad on langenud, ka tiptop daami siidsukad, ta jookseb määrdinud ööjakis ja määrdinud aluskuues ringi, oh, kui sassis on varem nii hästi korraldatud Tituse-peake! Hästitriigitud ja hästiaetud härral on kotis püksid ja vastik lõuahabe, valged kamassid ei ole enam hallid, vaid pruunid, midagi ei jäänud ta toredusest, kui ta poliitiline ülesanne, õpetaja-tööline kõhib ikka rohkem, lapsed on reisijatega sõprusi loonud ja niisutavad nüüd ema süle asemel nende süle; kui keegi Saksa reisijalt Hindenburgi ja Stresemanni kohta pärib, või seda, mis Saksamaal klaasi täis päevalille seemneid maksab, või üks rubaschka, pikk meesterahva särkpluus, siis vastavad kõik kooris.

Mööda Elbrusist ja Kasbekist. Mineralnõja Vodó's lahkuvad töölised, kes Kaukasuse suvituspaikadesse puhkusele sõidavad. Mohotshkala jaamas, mis tsaariajal kandis „Petrovski“ nime, laiutavad end tsherkessid oma kõrgetes Persia mütsides, papahades, türklastel kükitavad ristijal maas, pealkirjad on türgikeelsed ning kirjutatud nii Osmani kui ka Ladina tähtedega, missuguseid püütakse maksma panna; Mohotshkala on sovjetvabariigi Dagestani pealinn. Siin on juba teine aeg, kell lükatakse tunni võrra edasi, nüüdsest peale pole enam klosette olemas, kõik öiendused tulevad püsti seistes lahendada, ainult meie rongis tohime veel maha istuda, kui meil selleks himu on.

Järgmisel hommikul ilmub konduktor ja pühib erilise hoolega. Me läheneme Bakule, petrooleumi-linnale mere ääres ja mäel, Tatari Neapelile!

Jaama kellal on kaks tunninäitajat, üks kohaliku, teine Euroopa aja jaoks; ajalehemüüja laual leidub ka üks Berliini leht, kuigi ta on kolm nädalat vana, ajalehes leidub lisana ka moeleht, ning välkkiirelt oled jällegi kõigi naiste poolt piiratud. Uued naised annavad Saksa reisijale oma aadressi, et ta neile saadaks moelehti ja lõikemustreid.

Taevast halasta, kuidas näeb kaasreisijate vana tüvi ometi välja! Mitte enam ainult mustad ja määrdinud, ei, ka rebenenud on ööjakid ja aluskuued, juuksed on täiesti segi ja korraldamata. Missugune

neist oli ometi see daam tiptop Tiituse-peakesega? Rápase habemega härra kamassid (kes enam poliitilisel ülesandel ei sõida, vaid Leningradi suurärile ühe vaguni supivürtsi peab muretsema), kas olid nad valged, hallid või pruunid? — nüüd on nad igatahes mustad jalanärtsud. Ning veel ei ole me sihil, veel liigub alles maastik, kuna me paigal istume, üks mudavulkaan, üks Sahaara, milles kamelikaravanid oma teed liiguvad, mäed, üksluine stepp, viinamäed, Gendsha (varem Jelisavetopol), kus Schwaabi viinamäeomanikud Rosa Luxemburgi külast vagunisse astuvad, vasekaevandused; „ubornaja“ on jällegi piiratud inimestest seebi ja käterätiga, mõned on hambaharja kohvrast välja kaukinud, vahest ootab neid peigmees või pruut, võib olla, tahavad nad ainult — jumalagajätmiseks — imponeerida, paljud pakivad oma asju; suvilate aedades õitsevad roosid, kollased, punased ja sinised Georgia roosid, rohelisena helgib kevade kõigilt peenardelt, ning all orus ja mägedel asub Tiflis, Kaukasuse pealinn.

Ainult lühikeseks ajaks naeratas ta vaguni aknasse ja laiutas end avatlevalt meie silmi ees, — asjata, rong kisub end lahti sellest avatlusest, alistudes langevad käed rüppe, linn vajub koomale, kaovad garnisonikiriku kuppel, mille üle nüüd valitseb punane täht, ning kõrgustikud Persia kindluse kaljuvaremetega, botaania-amfiteatriga, Georgia kuninga lossi Metehiga, millesse on vangistatud 1921. aasta mässajad reaktionäärnid.

Ssandarist alates on jaamade pealkir-

jad kolmekeelised, Vene, Gruusia ja Armeenia keeltes. Piirijaamaks on Ssahlo, ning ka maastik muutub, metsik kuristik suleb ta oma raamesse, põõsastik, sammal, iga viie versta tagant kara-ul. Ahtalos asuvad Prantsuse vasekaevandused on alles tegevuses, kuid nad ei kuulu enam prantslastele, bolshevikid, kes eitaavad iga natsionalismi, valitsevad ainukest riiki, mille pinnal ei ole ühtki välismaalist vabrikut: nad kihutasid nii võõra erakapitalismi kui ka ise oma.

Üks mägi moodustab vaheseina Georgia Kura ja Armeenia Araksesi veekogude vahel, kuid ta ei suuda takistada raudteerongi, üks tunnel viib temast läbi, ning kevadise päikese valgusega ühel ajal ilmub silmapiirile lumi, ülal Allah-Goesi neljal harjal ja sadandel tipul ning üle ta valge kraateri. Me peatume Leninakanis — aastasadandeid oli ta Aleksandropoliks, kolme riigi kuum nurk: Georgia, Persia ja Türki.

Aastal 1920, jah just aastal 1920, vedasid türklased kakstuhat ilusamat neidu, tütarlast kaheteistkümne kuni kaheksateistkümne aasta vanaduses, Aleksandropolist minema, ükski neist ei ole tagasi tulnud, ühegi saatust ei suuda aimata.

Ararati jäädoom tõuseb pajude ja viinamarjaaedade, karjade ja onnide orust otse teisele poole pilvi; on küll usutav, et Noa seal ülal kartuseta maanduda võis, sinna ei tõuse ükski kõrge vesi, ka mitte piibli oma, ning lumi magagu seal rahulikult edasi. Erivanis lahkume rongilt.

„Lotta-Svärdi“ ühingu põhikiri.

§ 1.

Ühisuse nimetus on „Lotta-Svärd“ ühing.

§ 2.

„Lotta-Svärd“ ühingu asupaik on Helsingi.

§ 3.

„Lotta-Svärdi“ eesmärk on äratada ja edendada kaitseliidu aasteid ja aidata kaitseliitu kodu ja isamaa kaitsmises.

Seda täidab „Lotta-Svärd“ ühing:

- 1) tegutsedes maa ja kaitseliidu rahvusliku ja kõlblise au tõstmiseks,
- 2) aidates kaitseliidu sanitaarosasid,
- 3) aidates kaitseliidu toitlusosasid,
- 4) hoolitsedes kaitseliitlaste riidevarustuse eest,

- 5) korjates varandust oma tööga ja kaitseliidu heaks.

§ 4.

Iga „Lotta-Svärd“ ühingu kohalise osakonna-jaoskonna liige on ühtlasi sellega ka „Lotta-Svärdi“ liige.

§ 5.

„Lotta-Svärd“ ühingu liikmeks võib jaoskonna (kohalise osakonna) juhatus vastu võtta iga seadusliku ühiskonna järjestusele (riigikorrale) ustavat naiskodanikku, kellel 2 (kahe) tuntut ja usaldusväärilise isiku soovitus.

Alaalistele on tarvis peale selle hooldajate kirjalik nõusolek.

„Lotta-Svärd“ ühingu liige ei ole õigustatud ilma juhatus nõusolekuta välja astuma ühisusest ega loobuma tegevusest (ametist) enne, kui on möödunud üks (1) kuu sellest, kui ta juhatusse ühisusest väljaastumise soovist on teatanud.

Kui ühingu liige end nii ülal peab, et selle

all kaitseliidu ehk „Lotta-Svärd“ ühingu au ja eesmärk kannatavad, on juhatus õigustatud teda ühisusest välja heitma. Väljahetmise järele kaotab see liige kõik senised liikmeõigused.

„Lotta-Svärd“ ühingu liikmete üle peetakse kaitseliidu ülema kinnitatud kava-dele vastavalt liikmete nimekirju.

„Lotta-Svärd“ ühingu auasjaks on pealike määruste täitmine.

Igal liikmel on koosolekul sõnaõigus — ja on õigustatud kandma keskjuhatusete poolt kinnitatud „Lotta-Svärdi“ märki.

Iga liige saab tarvilised teated kirjalikult, suusõnal või muul liikmete poolt heaks kiidetud teel.

§ 6.

„Lotta-Svärdi“ ühisuse liikmed on:

- 1) Tegevliikmed, kes jagunevad:
  - a) Tegevlottad (Toimen-Lotta),
  - b) Hoolekandelotad (Huolto-Lotta) ja
- 2) Toetajad liikmed.

§ 7.

Tegevliikmed töötavad § 3 nimetatud eesmärkide täitmiseks ja ei maksa liikmemaksu (kui kohalik jaoskonna-osakonna aastakoosolek teisiti ei ole otsustanud). 17 aastat vanaks saanud on hääle- ja valimiseõiguslikud. Teenistuses olles on nad kohustatud kaitseliidu ülema poolt kinnitatud „Lotta-Svärdi“ käesidet kandma.

§ 8.

Toimen(tegev)-lottadeks kinnitavad jaoskonna pealikud põhikirjas (kodukorras) ettenähtud tingimustel liikmeid sanitaar- ja toitlus-jaoskondadest. Nende kohustus on anda kaitseliidu ülema kinnitatud Lotta-vande, et nad alati valmis on astuma kaitseliidu sanitaar- või toitlusosakondade teenistusse.

Teenistuses olles on nad õigustatud kandma kaitseliidu ülema poolt kinnitatud lottade vormiriideid.

Toimen-Lotta'id ei või valida jaoskonna juhatuse esimeheks.

§ 9.

Huolto-Lotta'd, kelle hulka muud tegevliikmed kuuluvad, töötavad jaoskondades pealike juhatusel ja järelevalve all. Teenistuses olles on nad õigustatud kandma jaoskonna juhatuse poolt kinnitatud vormiriideid.

Huolto-Lottad on kohustatud juhatuse määruse põhjal töötama ka teistes jaoskondades, kui selles, kuhu teda alaliseks on määratud.

§ 10.

Toetajad liikmed maksavad ühisusele nii suure aastamaksu, kui jaoskonna juhatus seda määrab oma aastakoosolekul. Nad ei ole hääleõiguslikud ega valimiskõlbulised.

§ 11.

Toimen-Lottas ja usalduskohtadel olevad Huolto-Lottas annavad kaitseliidu ülema poolt kinnitatud Lotta-vande:

„Mina, N.N. luban ausõnaga, et ausasti ja korralikult (...) aitan kaitseliidul kaitsta usku, kodu ja isamaad, ning luban, et ei lahu Lotta-Svärdi tegevusest enne, kui on möödunud üks (1) kuu sellest, kui olen jaoskonna juhatusele teatanud soovist lahkuda „Lotta-Svärdi“ ühingust.“

Vande andmise järele kirjutab ta kuupäeva ja nime liikmete ühisusse nimekirjaraamatusse.

§ 12.

Tegevuses jaguneb „Lotta-Svärdi“ ühing sanitaar-toitlus, varustus- ja kirjandusjaoskondadeks.

Sanitaarjaoskonna ülesandeks on hoolitseda kaitseliidu meditsiini tagavarade täiendamise eest ning mobilisatsioonil puhul anda kaitseliidu sanitaarosakonna korraldusesse tarviline arv haigeravitsejaid ja nende abilisi;

Toitlusjaoskond hoolitseb suurematel kaitseliiduharjutustel ja paraadidel toitluspunktide ja toidu väljaandmise eest ning mobilisatsioonil puhul annab kaitseliidu toitlusosakonna korraldusesse tarvilise arvu keetjate abilisi.

Varustusjaoskond varustab kaitseliitu riidevarustusega sel määral, kui kaitseliit seda tarvitab.

Korjandusjaoskond muretseb toetajad liikmeid ning raha ja kingitusi korjandusega oma toimekonna ning kaitseliidu heaks ja korraldab piduõhtuid ja pidustusi ning hoolitseb nende eeskava eest.

Lähemad juhtnõõrid tegevuseks saab iga jaoskond oma keskjuhatuselt.

§ 13.

„Lotta-Svärdi“ ühisuse jaguneb territoriaalselt ringkondadesse, vastavalt kaitseliidu ringkondade arvule, kellel sama tegevusalatus kui kaitseliiduringkonnal.

Ringkonnad jagunevad (ringkonda kuuluvate kaitseliidu jaotustega vastavalt jaoskondadesse), kelle tegevusalad on vastavad sama jaoskonna kaitseliidu tegevusalale.

Maal võivad jaoskonnad jaguneda vastavalt kaitseliidule küla alljaoskondadeks, kuhu kuulub 1 või rohkem külasid.

§ 14.

„Lotta-Svärdi“ ühisuse juhatusena toimib keskjuhatus: esimees ja kuus (6) liiget, ning 2 tagavaraliiget.

Esimees nimetatakse kalendriaasta peale kaitseliidu ülema poolt, ja muud liikmed valitakse Lotta-Svärd ühingu aastakoosolekul. Valimised kinnitab kaitseliidu ülem.

Juhatus palkab enesele sekretäri.

Juhatusel nimel kirjutavad alla esimees ja üks juhatuseliige.

§ 15.

Keskjuhatusel tegevuseks on:

- 1) Kaitseliidu ülema lähema valve all juhatada „Lotta-Svärd“ ühingu tööd kogu maal.
- 2) Esimehe kutsel koguda korraldama ühingu jooksvaid asju,
- 3) Anda väljatöötamiseks erilisi määrusi ringkonna või jaoskonna eritegevusalade jaoks ning saata päevakäsud kaitseliidu ülemale kinnitamiseks.
- 4) Anda teada kõikidest koosolekutest kaitseliidu ülemale, et tema või ta asetäitja

võiksid osa võtta koosolekust, samuti teatavatel koosolekutel arutatud küsimustest.

- 5) Saata ringkonna juhatusele teateid kõigist otsustest, mis puutuvad ringkonna või jaoskonna üksustesse.
- 6) Valmistada ja esitada aastakoosolekule aastaaruanded „Lotta-Svärd“ ühingu ja keskjuhatusetegevusest ning sissetulekute ja väljaminekutest ühe käesoleva kalendriaasta kohta.
- 7) Valmistada ja kontrolörile esitada jaanuariks aruande möödunud kalendriaasta kohta.
- 8) Kutsuda märtsiks kokku „Lotta-Svärd“ ühingu aastakoosolek, mille avab keskjuhatusetegevuse esimees.
- 9) Vastutada „Lotta-Svärd“ ühingu varanduse eest.

§ 16.

„Lotta-Svärd“ ühingu ringkonna ja jaoskonna valitsusena toimivad juhatused, milles on 5 alalist ja 2 tagavaraliiget.

Neist määrab 1 liikme aastaks vastava kaitsealiiduüksuse ülem. Muud liikmed valitakse vastavatel aastakoosolekutel.

Juhatusetegevuse liikmed valivad oma keskest esimehe, abiesimehe, sekretäri, raha- ja varandusehoidja ning alalised liikmed jagavad omavahel jaoskondade juhatajate kohustused.

Tagavaraliikmeteks valitakse Huolto-Lottad.

§ 17.

Juhatused koguvad kokku esimehe suusõnalise või kirjalise kutse peale, tarviduse järele, või kuni kahe (2) juhatuseliiget seda nõuavad.

Juhatusetegevuse koosolek on otsusvõimeline, kui 3 (kolm) liiget koos. Kui hääled pooleks lähevad, otsustab esimehe hääle.

Ühisuse nimel ringkondades ja jaoskondades kirjutavad alla esimees või sekretär ja keegi teine juhatuseliige.

Juhatused vastutavad jaoskondade varanduse eest.

§ 18.

Esimehe ülesandeks on juhatuse kokkukutsumine ja koosolekute juhatamine ning protokollide ning väljasaadetavate määruste allkirjutamine.

Äärmiselt kiirel korral võivad esimehed üksinda tarvitada juhatusele kuuluvat võimu.

§ 19.

Sekretäri kohuseks on kirjutada koosolekute protokolle ning need alla kirjutada, samuti alla kirjutada väljaminevad määrused ja kirjad, mis peavad olema varustatud ühingu pitsatiga, mis sekretäri käes hoiul.

§ 20.

Kassahoidja ülesandeks on hoida juhatuse järelevalve all ja määruste järele üksuse raha ja aruandeid, mida peetakse eraldi iga tegev-jaoskonna jaoks, ning esitada aruanded kalendriaastateks.

§ 21.

Varahoidja ülesandeks on määratud abilis- tega (näit. külajaoskondadest) hoida vara ja pidada selle üle nimekirju, ning kaks korda aastas esitada lähemale kaitse-

aliidu üksuse pealikule ärakirjani- mekirjast, nii palju kui see puutub kaitsealiidu varustusesse.

§ 22.

Ringkonna juhatuse ülesandeks on:

- 1) Keskjuhatusetegevuse valve all ja selle määruste järele juhatada ühingu tegevust ringkonnas.
- 2) Täita keskjuhatuselt tulnud teadaanded ja määrused ning jaoskondade palvekirjad ja esitused, mis ringkonna juhatuse määrusega varustatakse.
- 3) Valmistada ja esitada aastakoosolekuks aastaaruande ning kavatsused kalendriaasta seisu ja väljaminekute kohta.
- 5) Valmistada ja jaanuarikuul jooksul kontrolle esitada lõpuaruande möödunud kalendriaastalt.
- 6) Kutsuda veebruaril kokku ringkonna aastakoosolek, mille avab ringkonna juhatuse esimees.
- 7) Ülal pidada tarviduse järele ühendust kaitsealiidu ringkonna ülemaga ja ringkonna arstiga.

§ 23.

Jaoskonna juhatuse ülesandeks on:

- 1) Ringkonna juhatuse järelevalve all ja selle määruste kohaselt juhatada jaoskonna tegevust.
- 2) Pidada eeskirja järele liikmete nimekirja ja kaks korda aastas esitada ringkonna juhatusele Toimen-Lottade koosseisus ettetulnud muudatusi.
- 3) Esitada ringkonna juhatusele enne 10. veebruari jaoskonna juhatuse aastakoosoleku protokollid ning aastaaruande ja eelarve.
- 4) Valmistada ja esitada aastakoosolekule aastaaruande ja tegevuskava ja, kui võimalik, sissetulekute ja väljaminekute kava eeltulevaks kalendriaastaks.
- 5) Valmistada ja enne 10. jaanuari kontrolle esitada lõpuaruande möödunud aasta kohta.
- 6) Kutsuda jaanuaris kokku jaoskonna aastakoosolek, mille avab juhatuse esimees, ja tarbekorral ka muud jaoskonna koosolekud, kui seda üks kolmandik ($\frac{1}{3}$) liikmetest kirjalikult nõuab.
- 7) Mobilisatsioonipuhul viibimata asetuda kaitsealiidu ülemuse käsutusesse.
- 8) Ülal pidada ühendust kaitsealiidu jaoskonna ülemaga ja kaitsealiidu arstiga ja valvata, et nende soovid võimalikult kiirelt täidetakse.

§ 24.

Küla jaoskondi juhatavad enne 10. jaanuari peetud külajaoskonna aastakoosolekul valitud ja jaoskonna juhatuse poolt kinnitatud esimees ja sekretär, kes vastutavad selle eest, et jaoskonna juhatuse määrused viibimata täidetakse küla alljaoskondade aastakoosolekul, millest liikmetele aegsasti teada antakse, käsitatakse samu asju kui jaoskonna aastakoosolekul, niipalju kui küla alljaoskonna tegevus seda nõuab.

§ 25.

„Lotta-Svärd“ ühingu aastakoosolek peetakse märtsikuus, enne kaitsealiidu aas-

takoosolekut. Koosolekust on tarvis teada ringkonna juhatusel 14 päeva varem. Koosolekule saadab iga ringkond ühe (1) esindaja, peale kahekeeliste, (Turu ja Helsingi ringkonnad), kes kummagi keelerühma kohta ühe (1) saadavad. Igal ringkonnal on üks (1) hääl.

Aasta jooksul võib keskjuhatus kutsuda ringkonna juhatusel esindajad nõupidamisele.

§ 26.

Ringkonna aastakoosolekuid peetakse veebruaris ja sellest teatatakse 8 päeva ette jaoskondade juhatustele. Iga jaoskonna juhatus saadab ühe (1) esindaja iga 100 liikme kohta. Igal esindajal on üks hääl. Esindajad valitakse „Lotta-Svärd“ ühingu aastakoosolekul. Aasta jooksul võib ringkonna juhatus kutsuda jaoskonna juhatuste esindajaid nõupidamisele.

§ 27.

Jaoskonna aastakoosolek peetakse jaanuaris ning sellest teatatakse 8 päeva enne kõigile ühingu hääleõiguslikele liikmetele. Igal liikmel on 1 hääl. Volituskirjaga hääletada ei saa.

Toetajad liikmed ei ole hääleõiguslikud ega valimiskõlblikud. Esindajad valitakse ringkonna aastakoosolekule.

Aasta jooksul võib jaoskonna juhatus kutsuda küla alljaoskondade esimehi nõupidamisele.

§ 28.

Aastakoosolekutel käsitatakse järgmisi asju:

- 1) Juhatusel valmistatud eelarveid ja aastaruandeid.
- 2) Kontrollöride märkusi.
- 3) Juhatusel maksu- ja vastutusvabadust.

- 4) Juhatusel liikmete ja tagavaraliikmete valimist.
- 5) Kahe kontrollöri ja kahe kontrollöri ase-täitja valimist.
- 6) Liikmemakse.
- 7) Tegevuskava sissetulekute ja väljaminekute kohta eeltuleval kalendriaastal.
- 8) Juhatusel poolt ülestõstetud küsimusi.
- 9) Üksikute liikmete poolt ülestõstetud küsimusi, mis juhatusel enne koosoleku algul kirjalikult sisse antud.

§ 29.

„Lotta-Svärd“ ühing, samuti ka ringkonnad, on õigustatud muretsema ja omama kinnist ja vallalist varandust, ning vastu võtma kingitusi ja pärandusi.

§ 30.

Kui „Lotta-Svärd“ ühing oma tegevuse lõpetab, läheb tema varandus ja omandus riigi kodanlast korda kaitsvale kaitse-liidu organisatsioonile. Kui seesugust ei ole, määrab „Lotta-Svärd“ ühingu viimane koosolek kindlaks, kuidas varandust ja omandust sõjainvaliidide ja vaestelaste heaks tarvitada.

§ 31.

Muudatusi sellesse põhikirja võib teha, kui muudatuse kava saab $\frac{3}{4}$ häälenamuse kahel üksteise järele peetud ringkonna esindajate koosolekul, milliste vaheaeg vähemalt üks kuu.

Kokkukogumise kutses olgu eraldi tähendatud põhikirja muutmise kava.

Muudatuste ettepanek esitatakse kaitseliidu ülemale heakskiitmiseks ja kinnitamiseks.

Sõjamälestusi laiaroopaliselt soomusrongilt nr. 2.

Olime jõudnud kogu aeg tagasitõmbumiste tõttu Tallinna külje alla. Raasikult võtsime vett, siis sõitsime jälle Kehra ja Kehra taha liinile valvekorda. Aga teie küsite muidugi, kuidas nägi välja see sõjaliini joon! Öieti, see oli väga lihtne. Meie sõitsime välja laskevalmis — rong liikus liinil alati nii tasa, et see vabalt võis käia ja mehed käisidki ees mööda teed, et see mitte poleks puruks lastud või mineeritud — ja peatusime määratud kaugusel. Liikusime jälle tagasi teed mööda, ja uuesti edasi. Kogu aeg kuulipildurite luigid lahti, tuled kustutatud. Aga harukordadel võis sarnaselt öösel sattuda kokku vaenlasega. Soomusronge tunti juba ja neist ning raudteest hoidis eemale siis igauks, kes otsekohe surma ei ihanud.

Ei teadnud meist veel keegi, kas peame veel taganema. Kas langema peab ka Tallinn? Kuid kuidagi tundus juba, et miski peaks muutuma. Kuulsime, et Tallinnas kogu aeg formeeritakse uut sõjaväge. Ei teadnud, millist abi needki suudavad pakkuda. Tahtsime ainult üht, vaenlast juba lähemalt näha, sellega kuidagi palavamalt jõudu katsuda.

3. jaanuaril oli juba soomusrongide dessandil löök punastega Priske saeveski juures. Kaasa läksid ka kaks esimest soomlast meie liinil. Soomlased, mitte vahet tehes punaste ja meie vägede vahel, läksid punaste hulka. Meie poolt löök oli äge. Vaenlane põgenes. Mõlemad soomlased said haavata, ka meie poolt kümme. Sõjasaak selle eest oli kaunis rikkalik. See löök, mis võiduga lõppes, tõstis tuju.

4. jaanuaril aga on pöördelise tähtsusega meie soomusrongide sõjaajaloos. Selle tähtsus andis end tunda pea kogu sõjakäigus.

Kui soomusrong nr. 1 lõunal soomusrong nr. 2 asemele liinile sõitis, jõudes õhtupoole Mustjõe 87. putka ligi, nähti, et lõunapool raudtee piirkonnas jooksevad punased. Rong avab tule nende peale. Dessant jookseb välja ja ahelik jookseb taga ajama punaseid. Need on Tartu kommunistliku polgu kolm roodu, umbes mõnisada meest. Rongilt kuulipildurite tuli niitis neist maha hulga. Jooksjad said järel kartetschi, kuna dessant neid taga ajas. Joosti, ühed ees, teised järel, kuni mõlemad pooled väsisid. Siis mindi käes, ühed ees, teised järel, vast sada-

kond sammu vahet. Puude vahelt lasti üksteist. Soomusrong liikus edasi aeglaselt. Sattus põgenejatega kohakuti ja avas nende peale jälle marutule. Nüüd põgeneti edasi juba suurimas segaduses. Püüti päästa ainult hing sees. Mets oli täis pillutud seljakotte ja püsse. Kunagi seni polnud vaenlane maha jätnud nii palju surnukehi, mida loeti saja ligi, kui siin.

See löök, nii edasiõhutav ja vaimustav meid, sama palju segadusse lööv vaenlasi. Jooksikud hirmutasid ära nende seljataga asuvad väeosad. Punaste patareid liikusid hirmul oma kohilt.

edasi Aegviidust soomusrongid. Seni on edasi liikumine ilma eriliste vahejuhtumisteta. Kuid Jäneda mõisa kohal märgatakse liikumist, nähakse Vene ratsanikku. Avatakse tuli — ja metsa poole hakkab põgenema jala ning ratsa. Dessant jookseb järele. Võetakse ära küla. Raudtee läheduses, umbes pool kilomeetrit, võetakse ära vaenlase kolmesuurtükiline väljapatarei ja sealsamas summitakse vange kahurite otsad pöörama põgenevate oma meeste järele. Ja need lasevadki...

Soomusrongide ilmumine on kõigile siin nii

Esimesest ülesaaremaalisest Kodukaitse esitajate koosolekust osavõtjad. Istuvad (pahemalt paremale poole): Kuresaare I malevkonna esitajad prl. L. Kalm, pr. E. Tilling, Leisi malevkonna esitaja prl. O. Raim, Kihelkonna malevkonna esitaja pr. M. Hõbenik, Naisorganisatsioonide Liidu juhatuse liige pr. prof. Paldrock, Kuresaare Kodukaitse esinaine pr. M. Bondartschuk, Kihelkonna malevkonna esitaja pr. Haus, Kuresaare II malevkonna esitaja prl. V. Schidlovsky, Tartu Kodukaitse liige prl. N. Paivel. Seisavad: Kuresaare Kodukaitse liikmed.

Nende edasilikumine jäi seisma. Ja — algasid meie edasilöögid. Algas järk-järguline maa vastamine, algas meie vägede võidukäik ja vaenlase taganemine, mis peagi muutus kabuhirmus põgenemiseks.

5. jaanuaril liikusid rongid edasi ära võtma Aegviidu jaama. Edasi sõites parandati tee, kahuritulega aeti laiali Mustjõe sillalt punaste valverühm, saadi sõjasaagiks kuulipilduja. Liiguti edasi. Jälle tee parandamine. Luurajad on jõudnud juba semafori juure ja vahetavad püsituld vaenlasega. Rong algab jaama pommitamist. See lööb segamini jaamas sõjaväe. Algab jooks. Kõik jäetakse maha, röövitud varandused, kaasasolevad moonatagavarad. Teed mööda võis leida surnukehi.

6. jaanuaril juba vara hommikul sõidavad

ootamata, sest patarei, ärataganenud eelmisel ööl, oli siin just rongide vastu üles seatud. Kuid mehed mänginud kaarte. Saadi vange.

Rägaveresse oli põgenenud vaenlase raske patarei. Dessant läks seda taga ajama. Parandati Leppküla silda, mis õhku oli lastud. Ja siin saadi telefoniühendus vaenlase komanderidega. Saadi pealt kuulates teada vaenlase jõudude seisukorrast: see olevat halb. Tahetakse Lehtse liinil vastu panna. Nad saavat abi. Lehtse pööranguid asutakse lõhkuma, et meie soomusrongid sealt edasi ei pääseks.

Kuid meie poolt võeti siis kohe Lehtse pöörangud tule alla ja need jäid lõhkumata.

Nüüd põgenesid paaniliselt punased. Neid jooksis salkade, äraeksinud hulkade kaupa met-

sades. Neid võeti vangi suurema vaevata. Soomusrongid olid korda saatnud oma vägiteo. Front oli läbi murtud. Väeosad, kellega kokku puututi, löödi segamini ja nad kandsid sealjuures suuri kaotusi. Punaste võiduhõisked, mida täis olid nende lehed, kui front oli Raasiku ligi, kus oodati ja kuulutati iga silmapilk Tallinna langemist — need võiduhõisked muutusid nutulauludeks ja needmisiks. Soomusrong muutus tondiks punastele, millest teati kõnelda kõige õudsemaid lugusid, et nende peal teenivat mustad või kuidagi mitte harilikud surelikud; soomusronge olevat võimatu tabada, granaadid libisevat külge vastu põrgates kõrvale; võimatu olla rongi kätte saada; kuid selle käest ei pääsevat ükski eluga, kes lähedusse satub.

7. dets. lõuna järele on Leppküla sild ülesõiduks valmis. Öhtuks jõutakse Lehtsesse.

Ja sel öösel, kui teised magasid päeva väsimusest, tuli mul ülal olla päevnikuga. Selt öölt on järele jäänud luuletus, kirjutatud seega sõjaväljal. Ehk võiksid sest toodud saada ka siin paar salmi, mis kajastavad sõduri igatsusi üksikuna öösel omaste järele mälestuste tagamaadelt.

Kui vaikinud vaenlase vägi
Ja omad on puhkamas öös...
On karmused tunded lõõnd segi
Kuid pilte näen mälestusvöös.
Mu mõttelend sinna siit rändab
Oo, möödanend päevad, mu arm...
Iling rõõmus ja kurb, hing kodusse rändab...

Ja veerleb ees päevade karm.
Kuid külmus on vallanud hinge
Ükspuhas mis homnepäev toob.
Ja väljas on talve, tuul ving.
Ta surmaga uneviiit sõbrale loob...

Järgmise päeva varahommikul, kui hakkas koitma, liikusid rongid edasi. Järjekorras nr. 1, nr. 2 ja nr. 3. Oli selge ja udune talvehommik. Rongid asusid pommitama vaenlase seisukohti ja sildu, et neid ei saaks õhku lasta. Mõnesaja sammuliste vahemaadega seisid soomusrongid. Nende taga remont- ja söögirongid. Vedurite valge suits tõusis otsejoores taeva poole. Kärgetasid kahurid. Kõik rongid lasid. Oli isesugune kerge ja helge talvehommik. Oli üks ilusamaist hommikuist. Ja näha korraga laskmas nii mitut kahurit nii kiirelt kui keegi jõudis — mõjus kui sümfoonia, kui sõduri armsaim hommikulaul.

See oli ilusamaist ja kergemaist hommikuist, mis sel talvel võis liinil näha. Ja punane inimveri värvis valgēt lund... Kuid edasiminekut takistas asjaolu, et Lehtse sild juba eelmisel päeval oli õhku lastud ja seda asuti parandama.

Lõuna paigu kogusime umbes 15 meest ühe levisiga, et teha dessanti Ambla alevisse. Jõudes mõne kilomeetri ära käia, lõppis mäekingul aedadega mets. Algasid külad ja nende vahel

väljad. Parajasti hakkas kostma ees püssipaukude ragin. Punased ja meie roodu mehed pidasid lahingut. Meil puudus igasugune teade, kes nad, kus omad, kus võõrad. Hiilisime mägede puude all aia ääre. Seisime langiosalistele külje peal. Meid nähti, sest et liikusime mäel. Kuid ka kumbki lahingupooltest ei teadnud, kes oleme meie. Vähe aja pärast hakkasid harvenema püssipaugud. Nii punased kui meie roodu mehed taganesid ära, sest kumbki kartis, et vastaspoolele tuleb külje pealt abi. Pidasime aru, mis teha. Seal kargas lagedale kahuril teeniv väike Uku, et tema läheb küsib, kes need on. Ja jooksebki järele meie frontide poole liikuvaile väeosadele, lehvitades püssi. Need muidugi, kartmata üht, jäävad seisatama. Ja olidki omad. Siis läksime edasi. Kuid punased olid juba jälgi jätmata jõudnud ära joosta. Nendega ei kohanud me enam.

Polgumehed läksid oma teed, meie oma. Ambla alevi lähemast külast võtsime kütijaiks kolm hobusemeest-peremeest. Sõitsime Ambla alevi alla. Heinamaal peatasime hobused. Teele seadsime üles levisi.

Oli õhtu ja videvik. Hiilisime metsa mööda ahelikus üle tee pahemale poole. Jõudsime küla alla. Läksime lumme, kus algasid põllud. Umbes poole kilomeetri ees nähtusid juba alevimajad. Oli videvik. Mu ees oli kivi. Pea vajus sellele. Silmad vajusid kinni. Mõte lendles endamisi. *Tundsin rammestust sõduri teadmatuse ees. Siis tõusime ja hiilisime edasi. Jõudsime peredesse. Meid võeti vastu salajase rõõmu ja närveerimisega. Nagu õnneks, olime juhtunud just neisse majadesse, kus polnud vaenlasi.*

Õues edasi minnes jõudsime keldri varju. Mööda teed läheneb üksik karauul, püss seljas. Ta jõuab meie ette. Püssid palgel, tõmbame teda käega, et tuleks see meie juure. See tulebki.

Vähe aja pärast tuleb sama teed teine. Teeme samuti, ähvardame rusikatega, tõmbame kätega endi juure. See viskab maha püssi ja käed ülal tuleb meie juure.

„Seltsimehed, ärge mind maha laske...“ ärritub see. „Olen mobiliseeritud. Ma tunnistan üles teile kõik...“ Ja kõneleski kõik. Alevi olevat sadakond meest. Kuid umbes kilomeeter siit väljaspool asuvat Viljandi kommunistlik polk. Aga meid oli ainult 15 meest, kelledega tungisime otse vaenlase sisse!

Kuid nüüd tuleb teed mööda ratsanik. Jälle püssid palge, läheneme talle ja tõmbame käega, et tuleks meie juure. Kuid see hakkab kõnelema: „Olen käskjalg. Seltsimehed, missugusest polgust olete... Olen oma...“

Ta hüppab hobuse seljast maha. Meie jookseme tema poole. Oli kena hobune. Tahtsime selle kätte saada. Jäädes hobuse taha, hakkab ratsanik kiskuma tagasi. Meie järele. Juba on ta maja

taga. Nüüd pöörame ümber ja leiame — et oleme jäänud maha siia alevisse kahekesi. Teised olid juba ära läinud. Algas jookse ja alles paari kilomeetri järele jõudsimete teistele järele. Hobused regedega olid ärasõiduks valmis. Kõik olid kohal. Mehi loeb dessandi ülem leitn. Maibaum. Kuid puudub üks, kes varem saadeti hobuste juure. Ootame, kuid kedagi ei tule. Istume ja sõidame. Kaasas on kaks vangi, mõlemad eestlased. Üks endine madrus, teine Venemaal elanud eestlane. Teeme seltsis suitsu ja oleme juba kui omad. Punastel oli tubakat. Nali on juba ühine.

Aga mis võisid mõelda punased, kui teada said, et nende staabi uste eest ära viidi nende tunnimhed?

Vist oli see Lehtse mõis, pahemal pool raudteed ja õige selle läheduses. Soomusronglasi vooris sinna. Uhke härrastemaja. Sisse minnes leidsime, et kõik oli pahurpidi pööratud, toad, toariistad, mööblid, lauad, kapid. Kõik lahti murtud ja põrandale pillutud: tekid, vaibad, sööginõud, iluasjad. Nähtavasti olid tegevuses olnud siin ka kohalikud elanikud. Ka meie võtsime, mis kellelegi vaja läks: magadisriideid, oli ju külm. Eriti aga purkides keediseid, mis virnadena laos seisid all keldris. Kuid rongilt saadeti tagasi kõik kaasatoodud asjad peale söödava.

Seisime Tapa ees. Parandasime teed ja ootasime edasisõitu. Ja saatuslik päev jõudis kätte. 9. detsembril liikusid soomusrongid Tapa poole. Teati, et siin on vaenlase viimane tugipunkt, siia on koondatud kaunis paljud väge: 46. ja 47. polk; üks Eesti komm. polk; madruseid, patarei ja haubitsate rühm; soomusrong. 7.30 m. saadetakse välja soomusrongide dessandid mõni verst siinpool Tapat. Kahurid pidid vaikima, kuid Tapalt kajab pauk — ja sr. nr. 3 suurtükk ei suuda enam vaikida. Kajab vastus — ja algab üldine pommitamine. Metsi mööda kahelt poolt liiguvad edasi dessandid. Peagi hakkab kajama nende poolt püssi- ja kuulipildujatetärin. Kahurid rongidel töötavad vahetpidamata. On üldine kõmin ja lagin. Kostavad vastu ees granaatide lõhkemise raksatused.

Laasta talu juures satub sr. nr. 2 dessant suurema vaenlase väeosaga vastamisi, kes külje pealt avas tule. Aga juba on teade Ukul. See avab kahuri siia. Ja esimene granaat lendab majasse, kolmas süütab küüni. Punased põgenevad.

Sr. nr. 1 ja nr. 3 dessandid olid paremat kätt vaenlase 2½ tunniga puhastanud. Põgenejad jooksid hommikupoole. Mõned mehed ruttasid ette raudteed mööda Narva poole kuni sillani. Siin taga seisib vaenlase soomusrong. Selle peale avati püssituli — ja see põgenes! Nüüd läheneb seljatagant suurem vaenlase salk. Avatakse nende peale tuli — aga need annavad vangi.

Üle jõe seisab üksik punane. Teinepool sr.

nr. 2 dessandi mehed. „Käed püsti!“ hõiskavad meie mehed. See tõstabki. „Tule läbi jõe!“ Jõgi oli lahti. See hakkabki tulema. „Tõsta püss kõrgele!“ See tõstabki. On kuni kurguni märg, aga püss kõrgel üle vee, tuleb ta läbi.

Kell oli üle üheksa, kui rongid, tee parandanud, sõitsid jaama. Surnukehad siin ja seal. Lumi vereloikudes, purustatud maju — nii nägi välja Tapa Eesti vägede kätte langemisel. Jaamaesisel oli üles seatud ritta vangilangenud vaenlased. Neid loeti 78 meest. Nad olid näru-selt riides. Veel poldud nähtud korraga nii suurt vangide hulka. Nad saadeti seljataha.

Jaam jättis seest kaunis lõhutud või reostatud mulje. Hakkas kätte siit ühe venelase taskuraamat, punaste salmikute, jutukeste, omaste aadresside, kaardimängutulemustega ja laenuarvetega. Võis olla see äge kommunist, sest ta oli välja kirjutanud sisse kladesse mõnikümme kommunistlikku luuletust: ikka töörahva, Suurvene kannatusist, pea koitvast päikesest ja needusest teiste vastu. See raamat aga muutus nüüd minu päevaraamatuks. Kui mitu korda mõtlesin ise, langes Tapa all su endine omanik Gusev? Või pääses põgenema ja teab, et on üksikuist, kelle saatus langeda polnud Tapa lahingus?

Rongid seisid jaama ees. Hulkusin alevist mööda. Äkki jookseb välja ühest majast Vene sõdur. Kohalikud elanikud tõstavad kisa. Meie sõdurid jooksevad kokku. Piiravad küüni ümber, kuhu nähtavasti enese peitis venelane. Ja varsi tuuaksegi ta sealt päevavalgele.

Tapa oli meie. Igal pool meie frondil kestis edu. Sõjaõnn oli meie poolt. Meie tuju oli kõige parem.

Kuid palju oli Tapa esisel mööda raudteed verd. Ja surnukehi poollumes nähtus ka palju.

Veel samal ööl, kui Tapa langes, võeti ette luurekäik raudteed mööda rongidega edasi. Jõuti Tamsalusse. Jälle saadi telefoniühendus diviisi staabiga. Saadi teada Rakkest, kus staap asus, et Tamsalu mõisa koondatakse suurtükkiväge. Rongile, mida peeti siin punaste omaks, ilmus mõisa punase nõukogu esimees. Ta olevat aidanud vangi võtta kohalikke valgeid, olevat Tallinna käsud jätnud täitmata ja ootab käsku, mis teha rekvireeritud loomadega. Rongimehed vigurdavad edasi, näidates endid kui punased. Nad hakkavad kahtlema, kas see pole mitte valge. See asub kõige kindlamalt kinnitama, et on läbi ja läbi punane. Juure ilmuvad veel 19 meest, kes punaväkke tahavad astuda. Ka nende juures kahtlustatakse, kas nad mitte valged ei ole. Kuid need valavad üle sõimu ja needuste valanguga kogu Eesti väed ja korraldused. Igaüks kiitleb oma kui punase vägitugisid, kuid neid kahtlustatakse edasi. Rong võtab nad peale, kuid järgmises jaamas talutatakse mehed sõja-

väljakohtu ette. Aga ikka ei saa need veel aru, kelle käes nad vangis ja paluvad neid Rakvereni sõidutada, kus nad selgeks teevad, et tööpoolest on punased...

10 jaan. sõideti uuesti välja Tartu sihis. Tamsalust edasi tuleb vastu 47. polgu 7. rood. Et rongil nr. 1 punane lipp peal oli, peeti see omaks. Ratsanik sõidab rongi ette ja raporteerib. Kuid siis hakkab midagi kahtlustama. Tahab roodule hooga vastu sõita. Aga juba avab rong marutule. Ka Rakke jaamas jooksevad punased rongi juure rõõmsalt, et neile on abi tulnud. Aga paremini ei käinud ka nende käsi kui eelmistel.

Nii taganes korratult vaenlane. Ta oli kaotanud sideme ja pea. Patareid, moonavoorid taganesid. Metsades hulkusid ringi vaenlase salgad. Soomusrongid töötasid seega vaenlase seljataga, külvates hävitust, niipea kui liikumist märkasid. Kujutame siis ette, kui võõra segilöödud oli neil päevil vaenlase front. Põgeneti Narva poole. Katsuti päästa, mis veel päästa võimalik. Kogu aeg saadi kätte hobuseid, voore, kõikisugu kraami, kuulipildujaid.

11. jaanuari ööl sõitis meie rong Rakkest Kiltsi poole. Teel sattus rong taganeva patarei peale. Avati kuulipilduja ja kahurituli. Hommikul leiti kummalgi pool raudteed 2 kahurit. Maha jäeti siia ka laengukastid ja 21 hobust.

Järgmisel päeval manööverdas meie rong Rakke ja Kiltsi vahel, pidades silmas ülesõiduteid, mille kaudu taganes vaenlane, et neid siit vastu võtta. Rong liigub aeglaselt edasi. On õhtupoolik. Paremal tee kaldal kasvavad kuused. On sombus talveilm. Näeb ette ainult mõnekümne sammu peale. Äkki hakkab kostma kapjade plagin. Rong sõidab edasi. Jõuame välja kuuskedeaja varjust ja sel silmapilgul kiirustab meie peale teed mööda eskadron ratsaväge. Rongilt käib üldine kuulipildujate ja püsside tärin. Eskadron sõidab rongi külje alt mööda ja pöörab nähtavasti tagasi.

Vähe aja pärast — jälle kapjade plagin. Ja jälle eskadron väge sõidab rongi külje alt mööda. Jälle tärisevad kuulipildujad ja püssid. Kahur laseb neile järele karteõiga. Ratsanikke kukub maha hobuste seljast. Kartetschi ees viskuvad kukerpalli hobused. Mööda lund roomavad metsa poole sõdurid, et põgeneda.

Hüppasime kolme mehega rongilt, et ära tuua rongi kõrvalt kivihunniku tagant maha kukkunud venelasi. „Käed püsti!“ käsutame, omal püssid palgel. Üks neist, nähes ta peale sihtivaid püsse, röögatab hirmust ja paneb jooksu metsa poole. Talle lastakse järele. Mõnekümne sammu järele kukub ta maha. Ka edasiroomajad lumes üksteise järele vajuvad sirgeks. Neid tabati. Ainult üks, õige kaugel, ikka kiirem jõudis ta metsa poole. Juba vajuks mäe veeru taha. Ja pääses nii.

Maast meie ees tõusid püsti värisedes neli ratsanikku. Tõime nad rongile. Maast võtsin kaasa kaks mõõka. Ühe neist sain omale sõja mälestuseks, teise kinkisin edasi.

Ka toodi siit maast kasakas-ataman. Ta oli seljast haavatud. Meie sõdur kandis ta rongile seljas. Ataman oigas, see kuuldus kaugelt. Väliselt oli ta eht kasakas: pikad, hõredad vurrud langesid kahele poole. Ta rongile tooja sõdur — Tallinnast kooliõpilane, sai kasaka hõbe-šaska. Imetlesime seda huvitavat ja kallimälist sõdurisaka.

Teinepool teed sai samuti huvitava nikkeltupe ja käekorviga mõõga — langenud Vene ohvitseri oma. Mõõga terale oli sisse graveeritud: vanemale portuupleile...

Aga siis saime loa sõita Tallinna sauna. Sõitsime. Olime rõõmsad, et pääseme ometi linna.

Jõudsime Tallinna. Jutustasime omastele sõjauudiseid. Neid oli igalühel palju, osalt tõtt, osalt sõjamehe fantaasia-lendu. J. P.

Kokkuvõtteid Saksa okupatsioonist Belgias.

H. Haljaspõld.

Belgia kurblooline saatus maailmasõja algpäevil annab praegu jälle maailmakirjandusele ainet. Belgia riigimehed on selle küsimuse pävakorda tõstnud vastusena Saksa riigipäeva tegelaste tõendustele. Nii põhjustab see meidki seda küsimust uuesti kaalumisele võtma, liiati, et Belgia on meie sarnane väikeriik, ja et meie ka ise oleme üle elanud Saksa okupatsiooniaja. Meie ei tee seda selleks, et vanu haavu uuesti lahti kiskuda, vaid et tundma õppida suurpoliitika telgitaguseid, vahendeid, millega arvestatakse, kui vaja on vastast purustada. Sõja vahendid on teatavasti nii karmid, et neid hiljem enam hästi

meele ei taheta tuletada — juba oma rahvuse prestiiži pärast mitte. See seletabki, miks tänapäeva Saksamaa on läinud salgamise teele. Juba harilik kohtupidamise kord annab kahjukannatajale suurema usalduse. Seepärast on siis Belgia allikad selleski suhtes usaldusväärsemad. Katsun siis nende põhjal restaureerida Saksa okupatsiooniaja Belgias. Ning võtan lisaks argentiinlase Facundo Quiroga väited, kes kogu okupatsiooniaja veetnud Antwerpenis.

Tõsiasi on, et Saksamaal elab väga militaristlik rahvas. Saksa sõjaõpetus on tõeks kuulutanud sõjasüsteemi ja vallutamisõiguse, mida ta

esimest korda käsitas 1870. a. sõjas. Tookordne Euroopa võttis kõik juhtumused vaikselt vastu.

Tollest ajast saadik hakati Saksamaal naeruvääristama tagatise, mis peavad kaitsma sõjast mitteosavõtjaid; vaadati enesestmõistetavalt asjaolule, kui juhuslikud pantvangid peavad oma eluga soodustama liignõudmisi; tunnistati tarvilikuks kaitseta linnade pommitamine „psühholoogilise efekti“ saavutamiseks, linnade hävitamine summaarseks ehk üldkaristuseks; sõjast mitteosavõtjaid osati sõjavangideks tembeldada, kusjuures aga nende suhtes ei võinud maksvusele pääseda rahvusvahelised üldreeglid sõjavangidega ümberkäimise kohta; üldnõudeks tõsteti, et vallutatud maa peab osa võtma vallutaja sõjakuludest — eravarandusega. See sõjaõpetus jäi Saksa kasarmutes maksma vaatamata Haagi konventsioonidele.

Suurriikide egoism sundis nad 1870. a. erapooletusele, kuigi selle doktriini teostamine oli igati julm. Tookord ei aimanud veel suurriigid, et vaikimine võib kujuneda julgustuseks. Ükskõik milliste vahenditega, kuid võit oli saavutatud. Ja oma võitu oskas võitja hinnata. Miks siis ka mitte vahendeid?

Kõigi sõdade lõpp on see, et võidetu maksab võitjale sõjakulud oma majanduslikkude võimete piirides või aga: võitja saagiahnuse ulatuses. Seevastu polnud tookordse maailma ettekujutuses ainustki sanktsiooni, mis oleksid karistanud rahvusvahelise õiguse määrade vastu eksimist, sest polnud olemas säärast rahvusvahelist tribunaali. Sõda aga teha puhul, kus vastav rahvus ise otsekoheselt pole puudutatud — näis üleliigne.

1914. aastal juhtis Saksamaa oma tooruse erapooletute elu ja vastu; ta intriigid sõbralikel mail muutsid ta vallutussõja inimsöö kriisiks. Sõja lõpul tuli karistada riiki, kes oli kuriteo abil tahtnud võidule pääseda, unustades rahvuse au.

Oleks selle vägeva tragöödia lõppedes jäetud karistamata vägivallasõda ja ta üksikud julmad episoodid, siis oleks see paratamata tähendanud tsivilisatsiooni pankrotti, ning kõik suuremeelsed tunded, mis inimsugu põlvede jooksul vaevaga omandanud, oleksid olnud häbistatud. Ei usuks enam keegi, et maailm käsitab jõudu vaid õiguse, au ja erapooletuse huvides. Muidugi olid need karistused vaid osalised, sest maailmasõja lõppedes olid kõik osavõtjad nii roidunud, et neist keegi täiel määral sõjakulusid oma õlgadele ei jaksanud võtta. Samuti jäid karistamata julmused, sest kuritegude autorite kättesaamine oli ikkagi liig raske.

Siiski leidis küsimus, kus kogu maailm oli ühel nõul: Belgia jaluleseadmine ja kõigi ta kahjude tasumine, sest attentaat, mille ohvriks langes Belgia, purustas tähtsaima rahvusvahelise elu tagatistest — usu lepinguisse.

Belgia ei võinud olla sõjaline vastane, sest

lepingute põhjal oli tal keelatud liitunud sõlmida; ta oli koguni tolle riigi varju ja kaitse alla usaldatud, kes ise ettevalmistusi tegi ta hävitamiseks.

Kallaletung inimesele, kes ei jaks end kaitsta, on kuritegu. Kõik toimingud, mis järgnevad korravastasele pealetungile, on samuti korravastased, ja seda isegi sel puhul, kui need toimingud esinevad sõda pidavate riikide vahel lubatud piirides. Nii ei oleks pidanud lugema Belgia langenuid ja haavatuid ainult teiste langenuite vääriliseks, vaid nimelt kõrgemini hindama. Kuid siin esitanud Belgia liig kaugele ulatuvad nõudmisi, kuigi Saksamaa teatud insidentsis 3 Hispaania üliõpilasega Belgias sama põhimõtet oli tunnustanud. Nii ei tule sugugi arvata, nagu oleks Belgia asjata hädakisa tõstnud ja ei tea mis Saksamaalt võtnud. Seda pole teinud ka teised liitlased, võrreldes Saksa nõudmistega isegi vägisi ta enda poolt sõtta kistud erapooletus riigis.

Mida tegi siis Saksamaa? Miks vihkab teda veel tänapäeval harilik belglane säärase vihaga, et ta ei salli ainustki Saksa sõna?

Ta hävitas Belgia iseseisvuse, kuigi ajuti-seks.

Ta viis sõjakohtute ette määratu hulga ilmsüütuid ja volitas nende kallal surmanuhtlusi täide saatma.

Ta tunnistas korrapärase väeosa vastuhakkamise eraisikute äraandmiseks.

Ta hävitas linnu ja külasid, kui inimesed ei jaksanud ta väejuhtide poolt määratud solidaarseid rahatrahve tasuda.

Hävitades ausaid ja ilmsüütuid inimesi, on ta neid pärast surmagi veel laimanud.

Ta vedas maalt välja sajadtuhanded õnnetud, kes ei olnud milleski süüdi.

Ta kihutas elanikke karjakaupa oma kodukolletelt.

Ta võttis lugupeetud isikute seast pantvange, tegi nad sõjavangideks, piinas neid ja tappis.

Ta seadis oma kallaletungiväeosade ette rauku, naisi ja lapsi, et vaid sadistlikku rõõmu tunda teiste piinast ja valust.

Ta nõudis makse, mis ületasid maa rahalised võimed.

Ta nõudis toiduaineid oma sõjaväele, ilma et ta nende eest midagi oleks maksnud.

Ta muutis sõjasaagiks eraisikute kaubad, ning oma konfiskeerimistega lõi ta avaliku röövsüsteemi.

Erakorteritest ammutas ta kõik, mis talle iganes meeldis.

Ta pani rahva nälgima ja külma kannatama, sest ta võttis oma kätte maa looduslikkude varade kasutamise.

Ta konfiskeeris hospitalide ja eraisikute pesu ja madratsid ning võttis ära arstirohud, sidemed ja muud vahendid.

Malevlane Tepo Parts.

Setumaa on ärkamas nii rahvuslikult kui ka kultuuriliselt. Juba on setude keskelt tõusmas nende omi auväärt ja tüsedaid tegelasi, kes ümbruskonnale annavad äratavat eeskujuga ja kelle tähtsus setude rahvuslikus ärkamises on suur. Üks niisugusist on ka Tepo Parts Järvesuu vallast, Võõlaste külast. Esimeses joones Tepo Parts on tubli ja eeskujulik kaitseliitlane, samuti ka kõik ta neli poega. Ta on mehise ja tüseda vaimuga, otsekui tugev tamm. Ta on riiklikult kui ka ühiskondlikult mõtleval inimene, millest ka järeldub ta energiline osavõtt kaitseliidu tegevusest. Mehe iseloomu tugevamaks jooneks on veel suur korraarmastus ning kaitseliitlasena tunneb ta end alati kohustatud olevat korrarikumiste puhul tegevusse astuma, sest Petserimaa on tülide ja kakeluste poolest kuulus. Oma relva, mille peale Tepo Parts on väga uhke, hoiab ta hoolega. Kodust lahkudes võtab ta oma vintpüssi luku kaasa, et kodus õnnetust ei juhtuks.

Ta on esimene mees külas. Tema eestvõttel kutsus küla maamõõtja välja, et hingemaid kruntidesse ajada. Kuid esimene mees on ta ka kaitseliitlasena ning kannab uhkusega vöörihma ja kaitseliidu mütsi.

Ta konfiskeeris eriti toitvad ollused — rasva, õlid, või.

Ta viis ära masinad, sulges vabrikud, isegi hävitas neist hulga.

Ta nõudis rikastelt ja vaestelt omavalitsuselt pööraseid makse — seda n. n. kuritegude tasuks.

Ta pühkis välja maksvad seadused ja lõi selle asemele erakorralise sõja seadusandluse.

Ta hävitas kohtukorra ja õiguse; kohtuniku-ga käis ta ümber kui kuritegijaga.

Ta pani maksuma korra, kus kohtupidamine sündis kinnistes ja salajastes sõjakohtutes ja kus ei tunta edasikaebamise ja kaitse õigust.

Ta võttis endale eelarve-tulud, mis Saksa okupatsiooniväe tulles olid kaotanud oma sihtlahtri.

Ta hävitas pankade saladuse ja konfiskeeris nende rahatagavarad.

Ta lõi kuritegusid ja karistusi, mis mõlemad seadusvastased.

Ta raiskas julgustavaid ja rahustavaid sõnu, et neid siis jälle murda, kui neid oli usaldatud.

Ta sundis eraisikuid Saksamaal oma isamaa vastu tööle ja piinas neid.

Ta surmas naisi ja lapsi.

Ta kasutas alatut korruptsiooni, et jõuda oma salakuulamise sihile.

See nomenklatuur, mis ammugi veel ei ole täielik, näitab, et belglasel ikkagi suur õigus on, kui ta veel praegugi ei suuda unustada Saksa režiimi. Ka teame meie — juba oma kogemuste põhjal, kummal pool tuleb meie rahvale selles Belgia-Saksa vahelises delikaatses küsimuses otsida õigust.

Loodame vaid, et tulevase sõja puhul on Euroopa seevõrra arenenud, et ükski maa enam tarvitusele ei võta vahendeid, mis käiksid kuidagi rahvusvaheliste konventsioonide vastu.

Antwerpenis, 28. augustil 1927.

Saaremaa Kodukaitse kõnekoosolek.

21. augustil 1927. a. peeti Kuresaares, Saaremaa maleva kodu ruumides (Tolli tän. nr. 15) esimene ülesaaremaaline Kodukaitse esindajate koosolek. Kokku oli tulnud kaunis hulgake liikmeid, kahjuks oli aga maalt liikmeid ilmunud vähevõitu, ehk küll koosolek peaaegselt maaorganisatsioonidele tutvunemiseks ja nende informeerimiseks mõeldud oli.

Koosoleku avas ja juhatas Kuresaare Kodukaitse esinaine pr. Bondartschuk. Väärtuslikuks sai tema ka Kuresaare naisorganisatsioonile eriti pr. prof. Paldrock'i kõne läbi, mis sisaldas eneses palju õpetlikku ainet Saaremaa naisele. Omas kõnes andis pr. prof. üldpildi mannermaa naise tööst ja tegevusest toonitades ja selgitades naisliikumise tähtsust rahva arenemise ja kasvatuses mõttes.

Elava kõnega — naise tegevusest kodukaitse — esines Kuresaare Kodukaitse liige pr. Lulla. Ta selgitas mehe ja naise töö vahet kodukaitse. Tõi ette ilusa pildikese naise nägematust tööst ja tegevusest kodus kodukaitse alal, näiteks emasanitarina, toitlustajana, väljaspool kodu raha-soetajana näputööde valmistamisega, pidude korraldamisega ja lõpuks veel suurima nägematu vaenlase — alkoholi — vastu võitlejana. Suure huviga kuulasid koosolijad ettekannet, mis pidi olema kõneleja sõnade järele ergutuseks eestkätt maa-organisatsioonidele.

Armsa pildikese naise tööst sanitarina ja kasvatajana andis Tartu organisatsiooni liikme prl. N. Paivel'i referaat.

Tervituskõnega esines maleva pealiku ja

maleva juhatuse asetäitjana hra B. Steinberg. Ta nimetas seda päeva Saaremaa naiste suurpäevaks, sest tema oli kokku toonud malevkondade esitajaid igast Saaremaa kaarest, et ühineda ja koos töötada sel nii tähtsal põllul, nagu seda on naisliikumise organisatsioonid. Lõpuks soovis tema edu naiste tööle, et see kasvataks usu meie poegis ja tütreis, et valitseks üksmeel ja tahe, et õitseks ja kasvaks meie kodumaa!

Peale tervitusi ja referaate kanti ette Kuresaare Kodukaitse 1926./1927. a. Leisi ja Kihelkonna malevkondade Kodukaitse 1926. a. tegevuse aruanded, millistest selgus, et Saaremaa naine ei ole olnud loid, vaid on selle võrdlemisi lühikese aja jooksul ka suutnud mõndagi korda saata, nii kui näputöö- ja keedukursused toime pannud ja kauni hulgakese pidusid, näitemüüke ja loteriisid korraldanud.

Pr. Bondartschuk esines ettepanekuga töö hõlbustamiseks ja omavaheliseks kontakti loomiseks moodustada keskkoonitus. Keskkoonituse juhatus valiti kolmeliikmeline, kelledest kaks maa-malevkondadest.

Peale koosolekut, koosviibimisel teelauas, olid elavad läbirääkimised Saaremaa naise tegevusest ka eksporditööde alal. Ka selles andis pr. prof. Paldrock nii mõnegi tulusa näpunäite ja nõu nii näputööde valmistamiseks kui ka vastava instruktori kohalekutsumiseks.

Seega lõppes Saaremaa naise suurpäev, andes paremaid lootusi viljarikkaks tööks ja veel viljarikkamaiks tagajärgiks naisliikumise tööpõllul.

Nali.

Loogika.

T. linnas asus 1920. a. kevadel N. ratsarügement punaseis pükstes. Ootamata saadeti aga ühel ööl rügement V. mõisa, kuna tema asemele veel samal ööl X. ratsarügement saadeti sinistes pükstes. See üleviimine sünnitas järgmisel hommikul T. linna elanikkude seas palju kõnet:

„Ja mispärast oli siis tarvis nii palju kulutada?“ harutas rahvas, „kas ei oleks see odavam tulnud, kui nii palju inimesi, hobuseid ja kuulipildujaid üle vedamata oleks jäetud ja selle asemel meilt võinud ainult punased püksid sinna, sealt sinised siia saata, — ja asi oleks olnud palju lihtsam!“

Südame keel.

(Ameerika nali.)

Ühe Ameerika väeüksuse vaimulik kohtas üht sõjaväe moonavankrit, mis porri oli kinni jäänud ja mida kuidagi lahti ei saadud.

„Kas ma teid kuidagi aidata saan?“ küsis lahke vaimulik ja tahtis juba aitamiseks kätt külge panna.

„Yes, sir!“ vastas pukil istuv kutsar, „teie võite meid aidata, kui te ära lähete! Te saate ju aru, — meie ei või ju teie juuresolekul hobustega mitte nõnda kõnelda, et nad meist aru saavad!“

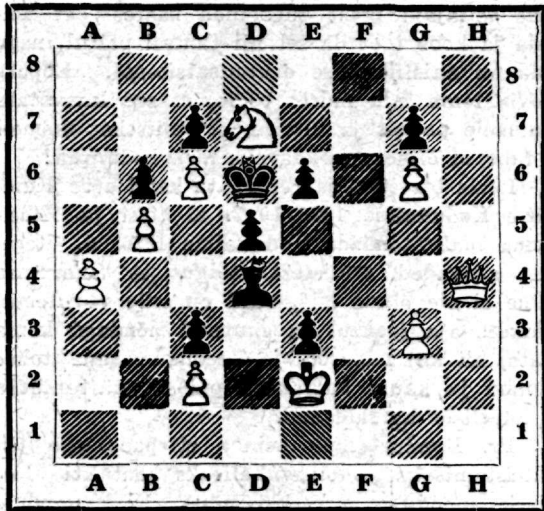
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 42.

Kokku seadnud M Grünfeld (Riias).

Mustad.

Valged.

Valged: K e2, L h4, R d7, E a4, b5, c2, c6, g3 ja g6.

Mustad: K d6, O d4, E b6, c3, c7, d5, e3, e6 ja g7.

Valged algavad ja annavad matt kahe samuga.

Lahendusi palutakse saata ainult järgmisel aadressil: Tallinn, Narva mnt. 26, krt. 6, A. Burmeister.

L. Blumenoff'i ülesande nr. 34 lahendus.

1. R g5—e4, R d8 : c6,
2. O e8—f7 annab matt.
1. (R g5—e4) g4 : f3.
2. R e4 : c3 annab matt.
1. (R g5—e4), R c3 : e4,
2. c2—c4 annab matt.

G. Vehterstein'i ülesande nr. 35 lahendus.

1. V h5—f5, K e6 : f5,
2. O c6—d7+ jne.
1. (V h5—f5), h6—h5,
2. V f5—g5 jne.

Z. Belzitzmann'i ülesande nr. 36 lahendus.

1. R b6—d5, K e4 : d5,
2. e5 : f6 annab matt.
1. (R b6—d5) O c4 : d5,
2. d2—d3 annab matt.
1. (R b6—d5) V d8 : d6,
2. e5 : d6 annab matt.
1. (R b6—d5) ükskõik,
2. R d5 : f6 annab matt.

Carpenter'i ülesande nr. 37 lahendus.

1. c6—c7, K e5 : d6,
2. c7—c8 R annab matt.

Õiged lahendused ülesannetele nr. 34, 35, 36 ja 37 saatsid: G. Friedemann, Evald Karp, B. Käerner ja V. Mikenas (Tallinnast), stud. jur. R. Pärnu (Tartust), Martin Villemson (Pärnust).

P. K.**„ESTONIA“**

on kindlal jalal seisev vanem ja suurem ühistegeline keskkorraldus Eestis.

P. K. „Estonia“ liikmete piimaühingute arv kasvab järjekindlalt.**P. K. „Estonia“** on maksnud ja maksab või eest alati kõige kõrgemat päevahinda.**P. K. „Estonia“** maksab ühingutele väljamaksmata summadest 12% aastas, arvestades kauba vastuvõtmise päevast.**P. K. „Estonia“** müüb piimaühingutele ja karjapidajatele igasuguseid masinaid ja tarbeid võistlemata odavasti ja headel maksutingimustel.**Seepärast:** astuvad kõik piimaühingud P. K. „Estonia“ liikmeks, saadavad kõik oma või temale ja ostavad kõik piimaasjanduse tarbed temalt.**TALLINN, Jaani tän. 6.**

Telefonid 33-65 ja 20-90.

Telegrammid: „Zentrestonia“.